
Jakov MAMIĆ, Zagreb

DUHOVNOST U VJESNIKU ĐAKOVAČKE I SRIJEMSKJE BISKUPIJE

Temu Duhovnost-izvori-tematika-težišta istraživali smo u Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije (VĐSB) od godine 1948.-1996. Kroz tih 48 godišta, 576 brojeva, uočili smo da VĐSB-e posvećuje punu pozornost temi duhovnosti. Kako bismo dobili razumljiv i koristan uvid u to duhovno i pastoralno bogatstvo hrvatske teologije, sveukupni smo materijal razvrstali na tri glavne cjeline: prva je "sustavne duhovnosti" sa četiri podteme (svetost, molitva, modeli duhovnosti, pučka pobožnost); druga cjelina je "staleška duhovnost" sa tri podteme: duhovnost laika (sa podtemama: duhovnost obitelji, duhovnost žene), svećenička duhovnost i redovnička duhovnost; treća cjelina se odnosi na "teme suvremene duhovnosti", gdje smo identificirali šest važnih područja: Duh Sveti i duhovna gibanja u nas, nevjera u sotonu i satanizmi, duhovni izričaj, duhovnost mira, duhovnost rada i na koncu duhovne antinomije.

Kao što je lako vidljivo iz ovoga pregleda, u istraživanju smo dali osobitu težinu temama i težištima unutar raznih tema (to su naše podteme). S obzirom na samu stvarnost "duhovnosti", bilo da je riječ o pojmu bilo o življenoj stvarnosti, nalazimo da je vrlo prisutna u svim godištim VĐSB, makar ne kontinuirano i ne uvijek pod tim terminom. Nerijetko se sadržaj svojstven našoj temi nalazi pod "rubrikama" pastoralne, liturgijske, moralne i biblijskoteološke tematike. To pokazuje da je VĐSB pridavao važnost upravo svojoj temeljnoj orijentaciji "pastoralnog pomagala". Isto tako vidljiv je izdiferencirani pristup sadržajima i metodama kako u godištim prije Drugog vat. koncila tako i u ovim nakon Koncila: primjećuju se pomaci u razumijevanju duhovnosti, ne samo kao asketske vježbe svojstvene samostansko-svećeničkom dijelu Crkve, nego kao stvarnost kršćaninu imanentna, te je ona posljedica kvalitete shvaćanja same vjere. Sintetizirajući te pomake mogli bismo kazati da je učinjen određeni hod od "individualnog" poimanja duhovnog života prema komunitarnom, od "sakralnoga" kao isključivoga

prostora događanja spasenja prema svijetu i povijesti kao mjestu milosti i izrastanja u svetosti, od "privatnoga" prema liturgijskome, od "nagovornoga"(egzortativnoga) prema objavljenom (oslušivanom). Nalazimo također da VĐSB s jednakim interesom prati razvoj duhovnosti općenito kao i suvremena duhovna kretanja. Istina to nije uvijek ni sustavno ni cjelovito, što ne treba ni očekivati od VĐSB-e).

Uvod

Ograničavamo naše izlaganje na prouku *Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije* (VĐSB) od 1948. do 1996. godine. Mimoišli smo 77 godišta. Razlog je višestruk: od nemogućnosti da zbog mnoštva priloga ranija godišta proučimo do nemogućnosti da dođemo do svih brojeva iz ranijih godišta.

Ipak nam je ostao ogroman materijal što smo ga morali proći: 48 godišta, 576 brojeva (neki su dvobroji), a gotovo da nema broja u kojemu ne bi bio barem jedan, a često dva i više priloga. Sama ta činjenica ispričava nedorađenost i nedorečenost ovoga koreferata.

U traženju načina kako što djelotvornije pristupiti obradi teme *Duhovnost-izvori-tematika-težišta*, pokazala se potreba da stvari izložimo s određenim razumijevanjem područja duhovnosti kako bismo ga, na neki način, razlučili od drugih teoloških područja koja su predmet drugih izlaganja na ovom znanstvenom skupu (osobito iz pastoralne i moralne teologije). Tako smo došli do zaključka da moramo, i unutar same duhovnosti, razgraničiti fundamentalne teme duhovnosti od onih koje obrađuju njezine djelomične vidove: sustavnu od djelomične duhovnosti.

Isto tako nametnula se potreba tijekom rada da barem registriramo, ako ih već posebno ne možemo obraditi, neka relevantna područja duhovnosti koja su se danas iskristalizirala kao cjeline unutar sustava teologije duhovnosti (liturgijska, pneumatološka, marijanska, eklezijalna, kristocentrična, hagiografska, trinitarna, biblijska, itd). Velik je broj priloga iz ovih područja i naravno da ih nismo mogli obrađivati.

Imajući, dakle, u vidu raščlambu na sustavnu duhovnost i djelomične njezine vidove, izlaganje smo postavili na tri bitne okosnice:

Područje sustavne duhovnosti. Ono obuhvaća one teme koje, na izravan način, tvore to teološko područje i razlikuju ga, osim onog uobičajenog formalnog objekta, od svih drugih teoloških grana. Pod ovo područje svrstali smo sljedeće teme: svetost, molitvu, modele duhovnosti i pučku pobožnost. K ovome bi valjalo pribrojiti i važnu temu o procesu duhovnog izrastanja (ili

duhovnu dinamiku). Nju sada ne obrađujemo, makar ima o njoj elemenata u tekstu (usp. Sustavna duhovnost i Duhovnost laika).

Druga okosnica jesu staleške duhovnosti. Možda se ovdje mogla učiniti i bolja opcija i to tako da se sagleda duhovni profil cjeline Naroda Božjega. Ovo bi pak zahtjevalo dodatni napor i vrijeme za istraživanje. Mi smo optirali za pristup koji određuje izdiferencirani duhovni identitet i raznolikost poslanja unutar Naroda Božjega te smo pristupili istraživanju duhovnosti svećenika, laika i redovnika. Unutar duhovnosti laika osobito dva aspekta su se pokazala vrlo prisutna: duhovnost obitelji i duhovnost žene.

Treća okosnica ovog istraživanja jesu teme suvremene duhovnosti. Ova tema danas spada bitno na cjelovitost pristupa problematici duhovnog bogoslovlja, pa nam se činilo da je ne smijemo zaobići. Ne samo zbog toga. Nego naročito zato da bolje sagledamo teološkoduhovnu vrijednost VĐSB.

1. Sustavna duhovnost

Veliki autoritet na području duhovnosti danas S. De Fiores u br.1/1990., 18. progovara o ključnom problemu istraživača o naravi duhovnog bogoslovlja kao teološke znanosti pod naslovom *Duhovnost kao iskustvo Boga*. Autor polazi od neosporne činjenice u suvremenoj kulturi da postoji utemeljena glad za iskustvom i pravo čovjeka na iskustvenu spoznaju. Ovakva potreba gotovo je konstitutivna suvremenom čovjeku koji je izrastao njegovan kategorijama prirodnih znanosti koje temelje svoju valjanost na kategoriji iskustvenosti. Na vjerničkoj razini iskustvo će biti "oživljena prisutnost i susret zajedništva s Bogom". U ovom članku (*Duhovnost kao iskustvo Boga*), Autor dobro postavlja temelj suvremenom (iskustvenom) doživljavanju Boga: jer suvremeni čovjek različit je od nekadašnjega i jer su prirodne znanosti donekle poremetile skladnu sliku kozmosa koja kao da je gotovo uvriježena u kršćanskom tomističkom filozofsko-teološkom poimanju. Autor smatra objektivnijim da suvremeni kršćanin ide više za "antropološkim" nego li "kozmičkim" iskustvom Boga. Zbog okrenutosti današnjeg čovjeka vremenu i događanju povijesti on će tražiti susret s Bogom upravo u događanju povijesti kao događanju spasenja danas (povijesti spasenja).

U priloge koji uspostavljaju temelje sustavne duhovnosti, ubrajamo članak C. Molari-a (prijevod S. Platz) što ga je VĐSB u br. 11-12/1991., 184-185; 1-2/1992., 20-21; 3-4/1992., 42-43; 5/1992., 64-65, objavio pod naslovom *Zreo kršćanin: čovjek zrele vjere*. Taj naslov kazuje da osjećaj, doživljaj, niti kakva pobožnost (sama za sebe), ne može tvoriti temelj duhovnog života. Zrelost kršćanina korespondira zrelosti vjere, a pokazatelj te zrelosti uzima se sučeljenje čovjekovo sa svojom fizičkom smrću u kojoj je koncentrirana "ljudska opstojnost", ukoliko u njoj "poprima svoje dovršenje". Autor obrazlaže ovaj sadržaj tako da dovodi kršćanina do stava u kojemu će snagom

zrele vjere zaživjeti "smrt kao ljudsko događanje, ili barem takvo tumačenje života koje utjelovljuje smrt kao bitnu sastavnicu (života) i stoga uči umirati.

Zbog Molarijevog pristupa vjeri kao antropološkoj ("skup ideala" str.184), teologalnoj (5/92., 65: "vjera-dar koji kršćanin nosi"), i povijesnoj stvarnosti (5/92., 64: "vrednovati pluralizam religija i dopustiti hodočašće riječi kao uvjet prosjačenja za razasutim mrvicama u kulturama i religijama svijeta") , cijenimo ovaj prilog VĐSB-a vrlo kvalitetnim u smislu uspostave temelja duhovnosti. Očituje se dobro kako je duhovni život, ma koliko bio antropološki uvjetovan, ipak više teološka (milosna) nego psihološka stvarnost.

Uvaženi teolog uvodi nas u sadržaje svećeničke duhovnosti. Ali on nam ipak najprije posreduje niz teorijskih saznanja o samom pojmu duhovnosti (1-2/93., 4). Svoja razmišljanja oslanja na dva velika autoriteta suvremene teološko-duhovne misli: Hans Urs von Balthasara i Josepha Sudbracka. Polazeći od općeg pojma duhovnosti kao "temelnog stava čovjeka i stila života koji proizlazi iz nazora na svijet", što Von Balthasar formulira kao "aktivnu i habitualnu određenost života, vodenu temeljnim životnim odlukama", autor prelazi na kršćansko poimanje duhovnosti te nalazi shodnim kazati zajedno s Von Balthasarom kako je kršćanska duhovnost "subjektivno shvaćanje dogmatike" ili kako će on to odmah interpretirati "riječ Božja koja nije samo shvaćena nego življena". Navodeći mišljenje J. Sudbracka o duhovnosti kao "susretaju s Isusom Kristom" ili "aplikacijom objave i njezina događanja na čovjekovu egzistenciju", Molari se sve više približava najsuvremenijem shvaćanju duhovnosti ukoliko je ona bitno obilježena konkretnošću – iskustvom.

U razvrstavanju godišnjeg sadržaja VĐSB za 1994., Urednik bilježi rubriku *Duhovnost* (T. Ivančić). Ova rubrika se ne nalazi u samom VĐSB-u, nego samo u Sadržaju godišta 1994. Pod tim sadržajem objavljeno je 11 priloga prof.dr. T. Ivančića: *Živjeti volju Božju* (1/1994., 4), *Živi ono što govoriš* (2/1994., 28), *Vjerovati ono što propovijedamo* (3/1994., 52), *Navjestiteljski propovijedati* (4/1994., 74), *Plodovi molitve časoslova* (5/1994., 106), *Dobro moliti časoslov* (6/1994., 146), *Euharistija, izvorište pastorala* (7-8/1994., 168), *Euharistija, središte svećeničkog služenja* (9/1994., 207), *Kako doživljavati svetu misu* (10/1994., 246), *Euharistijski pastoral* (11/1994., 290), *Gledati nevidljivo* (12/1994., 354). Neke smo od ovih tema već uvrstili u našu analizu, a ostale ovdje navodimo. Napominjemo da je riječ o prilogima koji se neposredno odnose na svećeničku duhovnost, naravno s dobrom poukom opće duhovnosti. Svrstavamo ih u podnaslov Sustavne duhovnosti, prije svega zbog teološke grupe u koju su svrstani u samom *Sadržaju* godišta 1994.

Uočavamo kako je jedan od bitnih elemenata "sustavne duhovnosti" pitanje zdravog i cjelovitog izrastanja u duhovnom životu (duhovna dinamika). Veliku ulogu u povijesti duhovnosti, u tom smislu, imalo je i još uvijek ima,

makar sa sve većim psihološkim, a manje milosnim konotacijama, “duhovno vodstvo”. VĐSB u br. 7-8/1995. ovoj temi posvećuje dva priloga: prvi je od prof. M. Špehara, *Duhovno vodstvo* (str. 344-352.; usp. na istu temu istoga autora također br. 12/1996., 729-730.), a drugi je prof. Z. Pažina *Temeljna opredjeljenja duhovnog vođe* (str. 353-359). Ova dva studijska članka zaslužuju svakako dublju i svestraniju analizu. Ali se ne možemo distancirati od zaključka kako je riječ o svestranom pristupu toj suvremenoj problematici duhovnosti. Naravno da je naglašeniji teoretski aspekt, nego li iskustvena strana ovog pitanja. Navedena literatura pokazuje svu ozbiljnost kojom su autori pristupili temi. Ipak nam se čini da je premali naglasak dat odnosu duhovnog vođe i Duha Svetoga: biti u osluškivanju govora Duha da bi odgajaniku pomogao otkriti govor Duha za svoj duhovni život. Važnu temu s tog područja, i to pod teološkim, patološkim i sociološkim vidom, dotiče i A. Weissgerber: *Temelji duhovnog očinstva* (10/1970., 185-186). Otac Josip Antolović će u br. 5/1970., 86-90. o potrebi razlikovanja duhova u hodu Crkve: *Razlikovanje duhova*.

U kontekstu govora o sustavnoj duhovnosti, držimo prevažnim niz priloga oca Aleksandra Barbalića, D.I. (usp. VĐSB 1/1967., 12-14; 2/1967., 35-38; 3/1967., 54-55; 4/1967., 77-78) na temu *Dijalektika kršćanske duhovnosti*. Možda bi ove priloge bilo bolje svrstati u područje “suvremene” duhovnosti, jer se autor bavi vrlo osjetljivim pitanjem odnosa duhovne i psihološke svijesti kod suvremenog čovjeka sa svim posljedicama na području života milosti ili duhovnog bogoslovlja. Kako je to toliko temeljno pitanje duhovnog života uopće, držimo kako je bolje smjestiti ove priloge u područje “sustavne” duhovnosti.

1.1. Svetost: pojam i modeli

Broj 11/1986. posvećuje ovoj eminentnoj temi duhovnosti (*Svetost. U kršćanskoj askezi*), teološko pretraživanje prof. I. Šeše (str. 191-194.). Polazeći od suvremenog konteksta govora o svetosti (Bergson), autor analizira samu njezinu bit (jedinstvo s Kristom), pokazuje njezin višeznačni razvoj tijekom povijesti (Franjo Saleški, Benedikt XV, Terezija Avilska), iznalazi suvremeno teološko polazište za nauk o sveopćem pozivu na svetost (LG 9, 40 i 41). Glede putova i sredstava svetosti, autor izabire gotovo najprovjereniji pristup Crkve: svakodnevica vrjednovana milosno te rad na sebi u vidu izgradnje antropološke crte svetosti (Terezija Avilska i Leon Bloy, str.198).

U istom broju slijede četiri dragocjena, iako vrlo kratka, priloga što ih je priredio M. Srakić pod naslovom *Svetost danas i sutra* (str. 201-202): André Manarche (prilog 1): *Izgled sveca našeg vremena*. Primaman je opis sveca našega vremena: “do ludosti graditelj ljubavi”, “radikalni mistik”, “bezumni i sretni klanjatelj”, “uvjereni čovjek”, “prijatelj”, “vjernik postavljen na stijeni”, “nasilnik i nestrpljivac Kraljevstva Božjeg”, “neustrašivi graditelj zajednice i zaljubljenik šutljive samoće”, “sin Crkve”, “čovjek kojega muči Ljubav”; H. De

Lubac (prilog 2): *Svetost sutrašnjice* u nedostatku sigurnih pokazatelja nesigurnog našeg vremena, vidi poteškoću za ocrtavanje sveca sutrašnjice. Isto tako, svjestan da je Duh graditelj čovjekove kristolikosti u svim vremenima, drži da je veoma riskantno govoriti o takvom profilu, jer je Duh neograničen u svojoj nepredvidivosti. Ipak mu se čini da će taj lik biti takav "da neće biti po našim shvaćanjima, predviđanjima i željama. Možda će nas sablazniti kada se pojave. Barem će nas zbuniti". Konstante svetosti likova iz povijesti svetosti ni svecu sutrašnjice neće moći izmaći: siromašan, ponizan, lišen svakog dobra,...on će ljubiti, shvaćat će Evanđelje s ...najvećom ozbiljnošću, uzet će na sebe križ svoga Spasitelja, ..bit će čovjek poučljiv Duhu,...ustat će u obranu potlačenih,...možda će prolaziti a da ga svjetina ne primijeti,..očvrnut će u otajstvu trpljenja..”.

U prilogu o *Kulturi svetosti* (br.3), C. M. Martini, polazeći od nauka Drugog vat. koncila o sveopćem pozivu na svetost, priželjkuje svetost na ulici, tvornici, autobusu i metrou. Pledira za "kulturu svetosti" u smislu da je to božanska i ljudska snaga koja gradi svijet svoga vremena (Franjo, Katarina, Terezija, Ambrozije, itd).U istom kontekstu B.Häring (prilog 4) naglašava važnost odgovora u svom času vremena i povijesti. Naravno da taj odgovor ima biti dosljedan zahtjevu gotovo najbanalnije svakodnevice prema izazovnom nauku sv. Franje Saleškoga (str.202).

1.2. Molitva kao tema duhovnosti:

U potrebi sveukupnog povrata na izvore, što predstavlja značajnije mjesto poslijekoncilne teološke misli, prof. Marko Tomić u broju 10/1993., 181-185, obrađuje fundamentalnu temu kršćanske duhovnosti: *Čovjek molitelj u Bibliji*. Autor se s pravom poziva na tu potrebu, osobito u temeljnom pitanju čovjekove komunikacije s Bogom. Ustvari, u tom se komunikacijskom odnosu otkriva čovjeku njegov identitet, a iz toga odnosa čovjek će spoznati, na sebi jedino mogući način, relacionalnost Božjeg identiteta: "Za ispravno razumijevanje tog odnosa moramo uočiti tko je tko" kazat će Autor (str.181). Metodu po kojoj on dolazi do otkrića molitvenog odnošaja s Bogom, nalazi u prelistavanju biblijskih molitvenih modela/profila: Mojsije, Ana, službenici leviti, David, Tobit, Salomon, Sara, Judita, Estera, Jona, Marija, Zaharija, Pavao i na koncu Krist Gospodin kao molitelj i učitelj molitve. Kratka, ali jezgrovita analiza Kristovih molitvenih pretpostavki ponuđena nam je na str. 185. Sažetak joj je: postojanost, pouzdanje i poniznost.

Ozbiljnom tražitelju pomoći na ovom području duhovnog života vrlo je korisno proći tekstove molitvenih modela što ih Autor navodi (str.182-184). Prije nego se upusti u iznalazjenje tih modela, on pripominje kako postoje neke konstante molitvenog života. Među njih ubraja sljedeće: molitva nije bilo kakav odnos; ona je odnos ljubavi koji se događa u ozračju obitelji; Bog traži čovjeka, pa i na ovom području. Stoga je molitva milosna stvarnost. Autor ne će

zanemariti ni antropološku crtu molitve: ukoliko je ona čin čovjeka koji sluša, on je pripravan ući u dijaloški odnos. Odlično nas uči kako je molitveni odnošaj govor cjelovite ljudske ličnosti: ne samo u njegovoj složenosti razumnog i osjetilnog bića, nego također i na razini života koji obuhvaća ono maleno kao i ono veliko što čovjek jest ili što čovjek čini.

Makar se prilog prof. T.Ivančića, br.10/93., 180: *Osloboditi molitvu*, nalazi u okviru govora o svećeničkoj duhovnosti (ova naime tema obilježava čitavo godište 1993.VĐSB), čini nam se ipak prikladan da ga uvrstimo u fundamentalnu molitvenu tematiku. Činimo to stoga što je prof. Ivančić pokušao dati solidan "Abecedar" ulaska i hoda u stvarnost kršćanske molitve. Članak je vrijedan i zbog jakog naglaska što ga stavlja na odnos teologije i solidnog duhovnog života.

U VĐSB-u, br. 3/1974., 44-45, Y. Ikonides, *Besmisao molitve* (Korizmeno razmatranje – teškoće molitve danas), navodi SC 12 gdje se govori kako je kršćanin pozvan da se moli u zajednici, a ne samo da sudjeluje u svetoj liturgiji, itd). Broj 7-8/1974., 133-136, (V. Merćep), obrađuje pedagošku poteškoću molitve kroz pitanje o *Problemu naše intimnosti s Bogom*: u čemu se sastoji ta intimnost s Bogom i kako se ona ostvaruje. A.Weissgerber u broju 7-8/1978., 127-130, nadopunjuje pedagošku tematiku V. Merćepa obrađujući temu: *Gospodine, nauči nas moliti*: Krist uzor molitve, osobno razmatranje, Krist učitelj molitve. Dobra pedagogija molitve.

O odnosu *Molitve i apostolata*, donedavna gotovo antagonalnim temama u duhovnosti, o. Mato Rusan piše u br.1/1982., 16; br. 2, 26; br. 3, 45. Ističe spasenjsku i odgojnu vrijednost molitve, govori o molitvi kao bitnom uvjetu apostolata te o apostolatu molitve kao znaku autentične crkvenosti. Tu istu temu prof. T. Ivančić obrađuje u odnosu na liturgijsku i na individualnu molitvu. Ističemo samo ove brojeve: VĐSB 5/94., 106 (*Plodovi molitve časoslova*), br.6/94., 146 (*Dobro moliti časoslov*), br. 7-8/94., 168 (*Euharistija izvorište pastoralna*), br. 9/94., 207 (*Euharistija-središte svećeničkog služenja*), br. 10/94., 246 (*Kako doživljavati svetu misu*).

1.3. Modeli duhovnosti: Marija i svetački uzori duhovnosti

Marijanska prisutnost u *Vjesniku* vrlo je zastupljena, kako na razini njegovanja marijanske duhovnosti kroz promicanje raznih oblika pobožnosti, tako i kroz tumačenje i približavanje nauka Crkve o presvetoj Djevici. VĐSB u br.5/88., 85-86, iz pera A. Weissgerbera neposrednije pokreće problem marijanske duhovnosti i njezin odnos sa suvremenom pobožnošću.

Ovdje se sučeljujemo s pitanjem marijanske "duhovnosti" (sic), što znači da je objectum formale autorova promatranja posve specifičan, uvjetovan onim što je metoda i cilj duhovnog istraživanja: teološko razmišljanje nad iskustvom, ukoliko je ono sinteza određenih sadržaja vjere. Kao polazište u promatranju

suvremene marijanske duhovnosti, otac Weissgerber navodi stavove teologa S. De Fiores, ali nam ne navodi izvor. Okosnica njegovog razmišljanja svakako je Marijina "uzornost" koju problematizira tako da uočava i važnost i opasnost ove opcije: s jedne strane mogućnost da se Marijin nazaretski život pretvori u svakodnevicu vjerničkih obitelji, a s druge strane idealiziranje Marije do te mjere da postaje nedostupna.

Čini nam se da je Autor odveć polarizirao dvije pozicije koje inače imaju biti objedinjene u cjelovitom pristupu marijanskoj duhovnosti: riječ je, naime, o osobi koja je u sebi nosila cjelinu te stvarnosti: horizontalnu (za koju Autor kaže "Marijina uzorna krepost nije tipična za horizontalne kreposti prema ovozemnim vrednotama..."), naspram vertikalne u kojoj je Marija "uzorna za vertikalne kreposti prema Bogu, za služenje Bogu i bližnjima po Božju, za nadnaravne kreposti vjere, ufanja i ljubavi, za nasljedovanje Krista i sudjelovanje u njegovom djelu spasenja".

U istom ovom godištu Urednik je otvorio rubriku *U Marijinoj blizini* u kojoj naš poznati proučavatelj duhovnosti, O. Slavko Pavin, D.I. kroz sve brojeve godišta nudi čitateljstvu odlične meditacije, u marijanskom duhu, učinjene na temelju svetopisamskih tekstova. Optika promatranja je odnos između riječi Božje i kršćaninova života vjere u svakodnevici. Tim putem nudi pedagogiju vjere oslanjajući se na Božju riječ ili na određeni biblijski lik kroz kojega uočava stanovite nedostatke duhovnog života.

Valja istaći također nekoliko vrijednih priloga u, br. 5/1948., 57-58. o Djevici vjernoj (*Virgo fidelis-Mater fidelissima*), te u istom broju na str. 58-64. o Mariji u našoj sredini gdje nepotpisani pisac govori o duhovnosti svetišta u Đakovačko-Srijemskoj biskupiji. Nalazimo također niz korisnih priloga u godištu iz 1954., i to br. 2, 27-28. gdje se tumači *Zavjetna misa u čast Bezgrešnog začeća Bl.Dj. Marije*, i br. 3, 33-42. u kojemu Katolički episkopat Jugoslavije piše *Poslanicu* povodom Stogodišnjice proglašenja dogme o Bezgrešnom začeću Bl.Dj.Marije. Od 1963.-1966. godine nalazimo u VĐSB-u čitav niz temeljito napisanih priloga o marijanskoj duhovnosti. Vrijeme je to koncilskog događanja u kojemu je Crkva u svim svojim segmentima zasuta novošću i sadržaja i pristupa. Pojavljuju se teme, ranije gotovo nezamislive za teološki govor o Mariji: odnos širenja marijanske pobožnosti i ekumenizma (5/1963., 83-84), studijski članak na temu historijskog značenja posvete svijeta Bezgrešnom srcu Marijinu (7-8/1963., 139-1469), uloga majke u životu vjere kršćanina i Crkve (5/1964., 83-84), Marija-majka Crkve 12/1964., 211-215 (osobito str. 213-215. na kojima Pavao VI. u svom Završnom govoru III. zasjedanja II. vat. koncila proglašava Konstituciju o Crkvi i tumači razložnost Marijinog majčinstva za Crkvu). Odmah nakon toga dr. Ivan Kopic (5/1965., 83-91), komentira Mariologiju u uredbi o Crkvi II. vat. sabora, ističući tri bitna vida: njezino suradništvo u misteriju otkupljenja, njezino majčinstvo za Crkvu i. na koncu, ona kao tip Crkve.

Pokazuje se sve više potreba da se s likom presvete Bogorodice komunicira kroz koncilsku pristupnicu: njezina uloga u konkretnom osobnom i zajedničarskom životu vjere. U tom smislu navodimo i priloge u 5/1965., 91-93 (Ribinski: *Mater Ecclesiae- Marija u svibnju*), te br. 5/1966., 105-106 (Č. Čekada: *Marija i svećenički celibat*).

Možda bi tema "hagiografskih uzora" zavrijedila posebno mjesto na ovom simpoziju? Sa stajališta prisutnosti teme u pregledanim brojevima VDSB-e (1948.-1996.), za to nema dvojbe. Možda bi ona, kada već nije našla mjesto u temama simpozija, trebala imati više mjesta u ovom izlaganju o duhovnosti VDSB-e? Po njezinoj važnosti u duhovnom izrastanju Crkve od njezinih početaka (značenje mučenika za motivaciju i za razumijevnje svetosti Crkve) te, u novije vrijeme, po težini koju duhovno bogoslovlje pridaje ovoj temi u poimanju i razradbi duhovnog života – nema opet nikakve sumnje. Upravo zbog tih bremenitih razloga, bespredmetno je pokušavati na ovako kratkom prostoru i u ovom ograničenom vremenu, ozbiljnije se upuštati u tu temu.

Nepotpisani autor je u br. 11/1957., 162-164. nakanio ocrtati kroz likove svetaca Svetost Crkve u XX. stoljeću, tako da je, na određen način smjestio sve priloge VDSB-e u ono svjetlo u kojemu su oni i najrazumljiviji kada je riječ o svecima Crkve. Čini se da je čitav neprekinuti niz "uzora", bilo da je o njima riječ u rubrici *Naši uzori* (npr. 2/1963., 36-37: Jozefina Viloseca-Španjolska Marija Goretti/junakinja čistoće; 2/1964., 39: bl. Nepomuk od Majke Božje, bl. Leonard Murialdi, bl. Nunzio Sulprizio, bl. Ivan Nepomuk Neumann, sv. Mala Terezija i sv. Vinko Paulski, a godište 1964. i 1965. puno je priloga o sv. Dimitriju mučeniku), bilo oni koji se nalaze izvan navedene rubrike, kao što su Bezimeni sveci o kojima piše Č. Čekada u br. 10/1965., 174-175., doista vrstan pokazatelj duhovne osjetljivosti VDSB glede vrijednosti nutarnjeg kršćaninova života i značenja milosti za rast Crkve.

Ako bismo htjeli načiniti nekakvu podjelu po kojoj bismo razvrstali svetačke likove kao izazove hoda naše svetosti, čini nam se da nemamo drugoga puta osim onoga koji je već prokušan u povijesti duhovnosti: na prvom mjestu dolaze biblijski likovi, npr. godišta 1948./1, 89-90; 1954., br. 1.2.4. (proroci, Bl. Djevica Marija, Apostoli, itd), potom slijede (osobito u ranijim godištim) svetački likovi mjesne đakovačko-srijemske Crkve *Naši sirmijski mučenici* (npr. 12/1948., 151-155; 1/1949., 4-5; 2, 16-19; 4, 32-36; 5, 50-55; 9, 86-90; 11, 104-106; 12, 112-113), ili o svetoj braći Ćirilu i Metodu (npr. 1/1963., 3-8: pastirsko pismo Katoličkih biskupa Jugoslavije povodom 1100. obljetnice svete braće i druga mnoga mjesta u VDSB-u). Veliku ulogu VDSB-e pridaje trećoj skupini svetaca koje svrstavamo u profil jakih likova iz povijesti Crkve: crkveni oci kao npr. Ignacije, Atanazije, itd. (usp. 2/1962., 17-18; 5, 65-66.68, itd.) ili noviji izazovi kao napr. Toma Akvinac, Leon Veliki, Terezija Avilska, Terezija od Djeteta Isusa, Pio X, Karlo Boromejski (usp. 3/1962., 33-34; 4, 49-51; 9/1962., 121-123; 11/1962., 153-154; 10/1964., 176-179; 11/1971., 199-201, itd).

Napomenimo kako u VĐSB-u ne će nedostajati niti prilozi o poteškoćama u postupcima za proglašenje blaženim kao i prilozi o smislu kulta svetaca nakon II. vat. koncila (npr. 7-8/1957., 98; 2/1962., 22-25; 10/1971., 180-182).

1.4. Pučka pobožnost

Držimo opravdanim da je VĐSB barem postavio pitanje o problemu pučke pobožnosti u kontekstu suvremene duhovnosti (V. Dugalić, *Suvremena pitanja pučke pobožnosti*, br.10/90.,167-170). Nakon problematiziranja teme, na temelju koncilskih indikacija i suvremenog crkvenog učiteljstva (Evangelii nuntiandi, *Mialis cultus*), pisac priloga daje odlične upute po kojima pučka pobožnost treba biti integrirana u život vjere kako bi mogla postati autentičnim mjestom gdje se rađa iskustvo Boga (str. 169).

Sustavnija obrada teme "pučke religioznosti", a posredno i pučke pobožnosti, nalazi se u VĐSB br. 5/95., 229-239. Autori pod različitim vidovima obrađuju ovu složenu problematiku, ne samo duhovnosti kao teološke znanosti, nego također i kao pitanje za život vjere svake osobe i zajednice osobito na našim crkvenim prostorima gdje je još uvijek dosta prisutan naslijeđeni odnos prema vjerskom. Dr. Hranić (str.229) počinje konstatacijom "Na području kršćanske duhovnosti susrećemo jedan od značajnih fenomena života i iskustva vjere: pučku religioznost", te i sam konstatira kako ona "ima značajno mjesto u životu naše mjesne Crkve". To i je razlog zašto se ovaj broj VĐSB (5/1995.) tematski posvećuje upravo tom području duhovnog života. U svom prilogu (Hranić) uočava bitnu potporu duhovnom životu koju pučka religioznost daje: čuva i prenosi religiozne vrijednosti,...njeguje osjećaj za sveto i budi glad za Bogom,..dostupna je i prilagodljiva širokim slojevima vjernika. Napominje također da je i naš suvremeni vjernik većim dijelom kritičan prema onome što je doista nadideno. Msgr. Srakić u svome prilogu (*Čuvajmo se generalizacije*, str. 230) naglašava osobito antropološku crtu pučke religioznosti te njezinu važnost za cjelovitu duhovnost i čuvati se od navještanja i odgoja za "kemijski čistu vjeru". Isti autor na str. 233-234. posvećuje pažnju samoj prouci pojma "pučke religioznosti" te u tom kontekstu napominje kako se pojmovi "religioznost" i "pobožnost" "naizmjenično upotrebljavaju, nekada bez jasnog razlikovanja jednog od drugog. No i sam autor ostaje pri istoj praksi, što nam se čini najobjektivnijim (str. 233). Istražujući *Antropološko-teološke temelje pučke religioznosti* (str.231-232), V. Dugalić drži kako su oni ustvari istovjetni supstanci transcendentnoga koja se nalazi u samoj čovjekovoj naravi, ukoliko je on biće religioznog odnošaja. Istom jačinom pokazuje kako je taj fenomen svojstven autentičnom nastanku života vjere u konkretnoj povijesti svakog čovjeka (zakon inkarnacije). Vrijedi pročitati prilog A. Bačića (str.239) gdje

pledira za objektivnu podršku pučkoj pobožnosti, jer se kroz nju “razvija i kristalizira kako tradicionalna tako i suvremena kultura vjernika”.

2. Staleške duhovnosti

2.1. Duhovnost laika

Temeljni prilog za razumijevanje laičke duhovnosti napisao je prof. T. Ivančić u članku *Duhovnost laika* (VĐSB 2/1995., 83). Dr. Ivančić obrazlaže bit laičke duhovnosti polazeći od osobitih darova, službi i plodova Duha Svetoga. Ona je, prema piscu, u tome da kršćanin bude “u prvim redovima protiv zla”, i to na mjestu na kojemu on djeluje kao što su “obitelj, radno mjesto, politika, ekonomija, kultura, kao i uopće briga za boljitak života i napredak društva”. Autor u br.3/95., 130. govori o *Sredstvima laičke duhovnosti* navodeći kao primarna: iskustvo molitve, vjere i prisutnosti Isusove u svijetu. K tome dodaje potrebu studija, (usp. također br. 5/95., 244: ”Usporedo s otvaranjem laičkih instituta i mogućnošću da laici studiraju teološki fakultet, treba otvarati ne samo institute za duhovnost, nego prije svega mjesta gdje će laici živjeti duhovnost,... dolaziti do iskustva živoga Boga te tako živjeti riječ Božju snagom Duha”), ali opet sve ima biti protkano jakim brigom za iskustvo molitve. A u br. 4/1995., 191., govori, na temelju pojavka interesa za razne profile crkvenog studija sa strane laika, o laicima kao *Nadi i brizi Crkve*. Prof. T. Ivančić (VĐSB 6/95., 298) vidi župnu zajednicu kao najprikladnije mjesto za formaciju laika u što spada “sustavna izobrazba i sustavna duhovnost. Sustavna izobrazba je teoretski posao. Sustavna duhovnost je međutim praksa (Ovo samo uvjetno može stajati, jer “sustavna duhovnost” je termin koji danas označava sustav teološko duhovne izobrazbe kroz temeljni kolegij “Sustavnog duhovnog bogoslovlja”). Jedno bez drugoga ne ide”. U istom broju Ivančić najavljuje sustavniji govor o jednom i drugom području formacije (str.298). Već u sljedećem broju *Vjesnika* (7-8/1995., str. 369), autor sugerira kao odlično sredstvo svima potrebne teološke izobrazbe Katekizam Katoličke Crkve, osobito kao izvor-pomagalo svakom župniku u tom temeljnom poslanju u župnoj zajednici. Na tom mjestu podvlači specifičnost laičke duhovnosti i poslanja te neophodnu brigu svećenika za promociju laika kao i potrebu suradnje u pastoralu cjelovite Crkve.

O problemu “područja i perspektive vjerničke suodgovornosti u Crkvi” prof. Aračić (VĐSB 4/95., 221-224), nakon što je protumačio bremenito značenje pojma “laik” i ukazao na “ljepotu Crkve u raznolikosti darova” odlično razlaže temeljno jedinstvo sveukupne kršćanske duhovnosti sa specifičnim poslanjima koja su plod sakramentalnih milosti koje pojedinci primaju u Crkvi (usp. str. 222).

Uočavamo kako već od samog početka naše analize VĐSB-e ima doista stalnu brigu da razvije tematiku o laikatu. U prilog ovoj tvrdnji neka bude dovoljno napomenuti kako samo u dva godišta (1948.-1949.), VĐSB-e donosi 16 priloga na temu Što znači biti kršćanin, da bi kasnije (od 1953.-1954.), pod rubrikama *Duhovni život* i *Vita spiritualis* obrađivao temu Zapreka na putu prema savršenosti (10 priloga). Posve je naravno da tek nakon Drugog vat. koncila uspijeva postaviti temeljitiji i konstruktivniji odnos laikata unutar Crkve. Držimo da je tom pomaku pridonio studijski članak prof. A. Šuljka 10/1985., str. 146-149 s naslovom *Laici u Crkvi*. Historijski aspekti. Ovakvi prilozi ne samo da dobro ilustriraju povijesnu ulogu laikata u Crkvi, nego iznad svega pridonose spoznaji neprekinutog identiteta laika kao tvorbenih djelatnika Crkve kroz povijest, pa stoga i danas. Držimo da je time postavljena vrlo solidna baza za duhovnost laikata našega vremena, jer drugih ozbiljnijih publikacija gotovo da i nemamo. Člankopisac odlično primjećuje (str. 149) kako “današnji kršćani shvaćaju eshatologiju (za razliku od crkve mučeničkog doba), kao vrijednost koja povijesti daje smisao kozmičkih dimenzija. Oni žele biti lojalni i prema svijetu, a nastoje i ovozemaljske zadatke shvatiti u skladu s Kristovim postavkama po kojima Bog vodi svoj stvoreni svijet ka konačnom cilju, konačnom ispunjenju..... U crkvi se počinje radati, formirati laikat koji traži svoju duhovnost koja bi odgovarala njegovim životnim mogućnostima i potrebama, koja ne bi bila samo odbacivanje monastičke duhovnosti ili starog ideala savršenstva nego koja bi bila izraz dubokog života vjere u službi ljudi. Tražena nova duhovnost morala bi osposobiti laike za zadatke koje im crkva povjerava, za zajednički život s klerom i redovništvom – da bismo zajedno svi bili crkva”.

Sa stajališta povijesno-eklezijalnog razumijevanja stvarnosti laikata i njegovog smještaja u koncilski trenutak Crkve, dragocjeni su prilozi prof. dr. D. Kniewalda. Prof. Kniewald u prilogu *Svjetovnjaci* (2/1964., 33-35), ovaj naziv drži neprikladnim za teološki i povijesni smisao onoga što laikat jest u Crkvi (usp. str. 35). U prilogu *Laici* (3/1964., 55-57), govori o teološkom sadržaju pojma i upozorava na naziv što ga koristi Pavao VI. “christifideles”. Prilog *Christifideles* (4/1964., 71-73), čini se, jedino zadovoljava Kniewalda, jer smatra da u sebi nosi biblijsko utemeljenje i teološko obrazloženje.

U pogledu askeze laika navodimo članak Žarka Brzića (2/1966., 27-28), *Put kršćanina na zemlji*. Život u svjetlu sakramenata. Autor obrađuje potrebu duhovnog rasta svakog kršćanina, a hrana ima biti sakramentalni život. Očito je liturgijsko usredotočenju laičke duhovnosti, a vidno se pokazuje prisutnost svijesti Crkve o sveukupnom pozivu na svetost, što je eksplicitni izraz II. vat. koncila. To će dobro zamijetiti i dr. Č. Čekada u svom prilogu *Uz provedbu saborskog dekreta o Apostolatu laika* (5/1966., 107-109), kada kaže da laikat nije više “teoretski” problem Crkve (usp. str. 107). Isti autor u br. 11/1965., 201-203., Oni iz Crkve i oni s ulica, govoreći o sveopćoj Božjoj spasenjskoj volji u

odnosu na čovjeka, primjećuje kako postoje znakovi koji ne odgovaraju tom zovu sa strane čovjeka, već se opaža tendencija moralnog ublažavanja vjerničkih obveza.

Ovim člancima valja pridodati vrlo trijezno razmišljanje oca Bone Z. Šagija u br.10/85., 156-158; 11/85., 171-173 o *Suodgovornom sudjelovanju laika u izgradnji partikularne crkve*, u kojemu autor, okrenut isključivo našoj domaćoj stvarnosti u kojoj nalazi nedostatan kritički pristup putem analiza (str.156), pledira za potrebom “postaviti početak strukturiranja laičkog udjela u crkvenom djelovanju”, za što traži dvije osnovne pretpostavke: “jednakost dostojanstva svih vjernika (članova Crkve)” i “novi koncept pastorala koji proizlazi iz spoznaje jednakosti djelovanja” (str. 156). Stožerna misao duhovnosti laikata, kako je postavlja Šagi, nalazi se u njegovj razradbi koncilske postavke o središnjoj ulozi liturgije za sveukupno poimanje, življenje i očitovanje kršćaninova identiteta čiju os čini “zajednica” (str. 158). Župna zajednica biva “kao dohvatljiva razina crkvenosti” 11/85, 171, a razina crkvene svijesti bit će mjerilo suradništva i suodgovornosti u crkvi (usp. str.172). U istom duhu govori prilog Z. Pažina *Različiti su dari, a isti Duh* (VĐSB 11/96., 643), gdje autor ističe poteškoću, koja je gotovo baština naše duhovne svijesti, o sve većem gubitku obdarenosti laikata za eklezijalno djelovanje.

Ovim člancima valja dodati Šagijev tekst u br. 1-2/1993., 5-8: *Laici/laikat i laičnost-svjetovna dimenzija Crkve* (Suvremena problematika u Hrvatskoj). U njemu se autor zadržava na raščlambi pojma “laik”, o razvoju laikata kao eklezijalne kategorije kroz povijest te o mogućnosti laičkog pastoralnog djelovanja u Crkvi danas. Razmišljanje o mjestu i ulozi laika u Crkvi nalazimo u br.3/86., 57-59 (M. Novak). U kontekstu suvremene situacije naše domovine, prof. Ivančić (VĐSB, 12/95., 600), pod naslovom *Crkvo, budi Crkva*, nakratko obrađuje područje “duhovne obnove” u zemlji. Tema doista vrlo aktualna i neodgodiva. Osobita važnost ovoga priloga stoji u tome da se ukazuje mogućnost da zreli laikat postane glavnim nositeljem tog evangelizacijskog pothvata Crkve. Držimo također vrlo korisnim, sa stajališta duhovnog života, prilog Đ. Hranića u 10/96., 185-188. U njemu autor sažimlje ideje i pravce razmišljanja naših teologa, katehetičara i pastoralaca o mjestu i ulozi laikata u mjesnoj Crkvi što su ih iznijeli na studijskim danima u Đakovu. Dobro je uočiti govor samoga naslova *Laik “laik” u Crkvi?* A prilog je osmišljen podnaslovom: Za rast u spoznaji pravog lica Crkve.

Duhovnost laikata kroz liturgijska zbivanja dotiče VĐSB u br. 9/94., 218. pod naslovom *Kraljevstvo svećenika* gdje obrađuje temelj žrtvovnog karaktera laikata u općem svećeništvu. Na indirektan način govori o tome također u dijelu o obiteljskoj duhovnosti. Autor ovoga članka, Zvonko Pažin, već ranije je pisao o ovoj temi (usp. VĐSB, 11/1989., 199-202 *Oblatio rationabilis, Duhovna žrtva u kršćanskom bogoslužju*), obrazlažući najjemenitiji duhovni smisao

žrtve čovjekovog duha kao Bogu ugodnog dara. Temelje za ovakvu postavku nalazi u samom Gospodinu Isusu, a smjerište njezino jest euharistija.

Unutar tema što ih je obrađivalo Prezbiterialno vijeće Đakovačke biskupije (5. prosinca 1995., usp. VĐSB br. 1/1995., 33), prof. N. Dogan obrađuje temu br. 2: *Poslanje laika u Crkvi* (1/1995.,34-38). Od pozvanosti na sudioništvo u "Novom Božjem narodu" laik dobiva poslanje evangelizacije koje i nije drugo nego življenje trostruke službe svećenika, proroka i kralja te svjedočenje iste na prostorima obitelji, Crkve i socijalne problematike. Novost teološka zahtjeva i nov pristup u formaciji laika za tu njihovu misiju. Autor tako stavlja u fokus svog istraživanja najdublju crtu laikovog identiteta: krsnu posvetu s poslanjem izgradnje novoga svijeta. Ustvari, to je i sadržaj i put laikove duhovnost.

Glede "duhovne opremljenosti laika u župi", autor navodi kao primarnu stvarnost pratnju milosti, "a milost se dobiva kroz molitvu, jer je molitva otvaranje srca Duhu Svetom i njegovim darovima" (9/95., str. 433). Ne samo da će župnik ulagati svoj dio vremena u izobrazbu i odgoj duhovnog života laika, nego će on trebati "živjeti za laike" (Ivančić, 10/95., 479). Zahtjev djelotvornosti evangelizacijske aktivnosti, laika i svećenika, primarno stoji u potrebi "osobnog napretka u svetosti" zaključuje Ivančić (usp. 11/95., 543).

2.2 Duhovnost obitelji

Jedna od onih tema što zauzimaju vidno i brižno određeno mjesto u VĐSB-u i to pod vidom cjelovite problematike, uz svećeničku duhovnost, svakako je i duhovnost obitelji. Imamo govornjiv primjer u čitavom nizu godišta 1976., koje je posvećeno problemu obitelji. Tom pitanju se pristupilo s teološkog, katehetskog i sociološkog aspekta. Možemo kazati da se takav pristup smije vrednovati u mislu duhovnosti laikata.

Gotovo da je pravilo za Urednika da svaku obrađivanu duhovnost Crkve utemeljuje na teološko solidnim postavkama. U tom kontekstu o. A. Weissgerber razlaže u br. 1/1984. modalitet obiteljske duhovnosti smještajući je u odnos sa Nazaretskom obitelji (*Nazaretska škola svetosti*, str. 12-15). Autor ističe osobito one crte koje bi mogle oblikovati zrelu kršćansku osobu i obiteljsku zajednicu u njihovom odnosu prema Bogu (molitva), u odnosu prema svijetu (rad) i u odnosu prema sebi (žrtva), s čim je nerazdvojno spojeno izrastanje u kršćanskoj kreposti (siromaštvo, poniznost, posluš, itd). Dr. Pero Aračić u br. 1/1985., 14-15. otpočima rubriku *Crkva-brak* i obitelj te kroz znakovita tri podnaslova pristupa sustavnoj razradbi teme: "zanimanje Crkve na općoj razini", "odjek u našim prostorima" i "gdje smo sada u pastoralu baka i obitelji" da bi u četvrtoj točki našao realno mjesto izrastanja ove stvarnosti u dimenziji duhovnoga života "mjesna crkva-biskupija i župska zajednica".

U Prilozima *Vjesniku* br.1-6/1991., grupa autora (Aračić, Pažin, Bisk. pastor. centar /BPC-Đakovo/, Danner i Pažin, Klar i Pažin), bavi se proukom obiteljskog identiteta (brak-zajedništvo, Prilozi 3 i 5), preko izrastanja obitelji (dijalog i molitva, Prilozi 1 i 2) do njezinog odnosa prema izazovima u njoj samoj (djeca i televizija, njezina nutarnja agresivnost te susretanje obitelji, Prilozi 1.4 i 5). U toj širokoj lepezi suvremenih medija i njihovog djelovanja u izrastanju obitelji, VDSB vrednuje *Poruku sv. Oca Ivana Pavla II. za XXVIII. svjetski dan sredstava društvenog priopćavanja - 15. svibnja 1994.*, a u br. 4/94., 78. bilježi Papinu poruku. Bitna crta Papinog razmišljanja svakako je zov na solidarnu odgovornost kako roditelja tako medijskih djelatnika te pravo korištenja raznih oblika udruživanja radi zaštite obiteljskih interesa. Nalazimo pravu pedagogiju o odgovornoj upotrebi medija u razvoju duhovnog života obitelji.

Okolnost Međunarodne godine obitelji (1994.), VDSB pruža priliku da još sustavnije i redovitije pristupi temi obitelji. Već u broju 1/1994. nalazimo četiri priloga posvećena ovoj stvarnosti Crkve i društva: prvi je prilog (1/1994., 8-9) *Poruka Pape Ivana Pavla II. za Svjetski dan mira 1. siječnja 1994.*: Iz obitelji se rađa mir čovječanstva; drugi je prilog *Poruka hrvatskih biskupa za početak Godine obitelji (1/1994., 10): Poštujući život, obnavljamo društvo*; treći prilog je povodom Godine obitelji (1/1994., 20) dr. Đ. Hranića: *Društvo u službi obitelji i poslanje obitelji u društvu*; i na koncu četvrti prilog nalazimo u 1/1994., 21, dr. Z. Pažin u okviru rubrike Liturgijska zborovanja piše na temu *Obiteljska euharistija*.

Papa u Poruci za Svjetski dan mira tretira obitelj kao "zajednicu života i ljubavi", kao "žrtvu nemira", kao "pobornika mira" i kao društveni i eklezijalnu stvarnost koja je pozvana biti "u službi mira". Papa tako uči da opći mir nije dokučiv mimo nutarnjeg sklada u ljudskom biću i u njegovoj najintimnijoj prirodnoj zajednici te postoji uzročna veza između odnosa osobnog i javnog života ljudi i društva sa vrijednostima koje tvore ljudsku osobu i njezinu prirodnu zajednicu obitelji. To je govor o duhovnosti obitelji na temelju gradnje kulture mira. Komentar Papinog pisma u Godini obitelji napisao je Mons. Ž. Puljić (3/94., 56). Autor dobro uočava temeljnu značajku ovoga, kao i svih dokumenata Ivana Pavla II: teološko-duhovne meditacije, te ga prispodobljuje "razgovoru s duhovnikom" ili sadržaju "Filoteje" sv. Franje Saleškoga. Sam naslov drugog dijela Papinog pisma Zaručnik je s vama govori o vrsti i naravi odnosa obiteljske zajednice i Boga. "Biblijske slike koje Papa navodi govore o temeljnim obrisima obiteljske duhovnosti: Svadba u Kani, Poslanica Efežanima gdje se govori o velikoj "tajni"-sakramentu ženidbe, Pjesma nad Pjesmama u kojoj se na živopisan način obrazlaže uzajamno darivanje,..kao i molitva Mariji, Majci lijepe ljubavi. Sve su to slike koje nadahnjuju i upućuju na korjene obiteljske duhovnosti" zaključuje autor.

Poruka hrvatskih biskupa, makar u svom naslovu imala gotovo isključivo “društveni” prizvuk, ipak je ona u svom sadržaju nešto daleko dublje, jer dovodi govor o obitelji u odnos sa transcendentnim govorom o njoj: “Ne može se razmišljati o obitelji, kažu biskupi, a da se ne razmišlja o istini, pozivu i smislu čovjeka kao osobe nepovredivog dostojanstva” (str.10). Biskupi vide potrebu osvjetljavanja problematike suvremene obitelji svjetlom nauka II. vat. koncila i crkvenih dokumenata nakon koncila, jer u njima dolazi do izražaja srčika obitelji kao “zajednice osoba u službi života”. U tom smislu biskupi očekuju da se to zajedništvo otpočne graditi snagom mlitvenog susreta obitelji s Bogom, jer će se tu dogoditi “važan preokret u smjeru duhovne obnove obitelji” (str.10).

VĐSB (3/94., 50) donosi prikaz *Korizmene poruke zadarskih nadbiskupa* (Kršćanska obitelj u našem vremenu): “Zdrava obitelj-zdrava domovina” dajući trinitarni temelj duhovnosti obitelji kao zajednici osoba (usp. str.5).

U svom prilogu (1/94., 20), dr. Hranić naglašava kako je obiteljsko služenje uspostavljeno na onoj osobitoj kategoriji laičke duhovnosti koja se naziva “kraljevsko svećenstvo” (ili služenje), a ona se temelji na sakramentu krštenja i ženidbe (str.20). U *Vjesniku* 2/1994., 44, prof. Hranić izučava *Odnos brak-obitelj* tj. govori o obitelji u suvremenoj civilizaciji te o polivalentnom razumijevanju braka i obitelji u našem društvu. Autor skreće pozornost pastoralnim djelatnicima na potrebnu pažnju glede složenosti ove problematike, dok u br. 3-6/94., govori o *Nadnaravnosti naravi braka i obitelji* temeljeći svoja razmišljanja na spoznaji povijesnog odnosa Boga i njegova naroda-na savezništvu te na braku kao “milosnoj i sakramentalnoj stvarnosti unutar povijesti spasenja”, što će osobito razraditi u br. 9/94., 214-215 .U broju 2/1944., 29-32. VĐSB donosi sa stajališta duhovnosti vrlo zanimljivo predavanje V.E. Frankla što ga je održao na 12. međunarodnom kongresu o obitelji (Beč, 20-23. listopada 1988.). U njemu autor polazi od načela da je potrebno suvremenom čovjeku, ne toliko usredotočenje na ostvarljivost samoga sebe, koliko na ostvarljivost svojega smisla u povijesti, a ovaj se prvenstveno postiže stvaranjem relacionalne egzistencije (usp. str.29). Prof. Pažin pak u prilogu (1/1994., str.21) odlično povezuje identitet obitelji u Crkvi i u društvu sa zajedničkim slavljenjem euharistije koja je kako u Božjoj riječi (1Kor 1,16-17) tako i u pracrkvi bila tvorena od zajednice (Augustin: *Ecclesia facit eucharistiam*).

Br. 3/94. donosi još dva vrijedna priloga o temi obitelji: razmišljanje mons. Srakića (str.58) iz perspektive darovanosti djeteta, i studijski članak Elisabeth Lukas *O modelu obiteljske terapije* usredotočene na smisao. Polazeći od dokumentiranih podataka da je 20% oboljenja psihosomatske naravi, a vezano je uz traumatsko stanje unutar obitelji, autorica traži načina da putem “logoterapije” pomogne dosegnuti smisao tamo gdje je zatomljen kako bi, otkrivši motivaciju, ohrabrila na djelo. Vrstan primjer složenosti duhovog

života, osobito u situacijama i osobama koje su ne samo pravno nego i emotivno vezane uz neke strukture-vrijednosti (npr.obitelj), a danas su vrlo načete. U br. 4/94., 75-77. E. Lukas usmjeruje gravitaciju ljubavi na obitelj kao na "središte života". Uslijed procesa decentralizacije obitelji ("Stari su smješteni u domove, rođaci odlaze jedni od drugih, majke i očevi razmišljaju o rastavi, poluodrasla djeca bježe od kuće, malu djecu odgaja televizija, a o nerođenima se postavlja pitanje hoće li ugledati svijeta"), autorica pokušava "sastaviti pojedine dijelove tako da se zajedno vodi "ono što spada zajedno, držati na okupu što je međusobno povezano i spasiti ono što izgleda izgubljeno" (str. 75). Tematika profesorice Lukas značajna je za duhovnost, ne samo zbog sociološke i psihološke argumentiranosti njezine studije, nego i zbog toga što držimo da je samo iskustvo ljudskog zajedništva kadro odgojiti za zajedništvo s Bogom na koje smo pozvani snagom krštenja kao preporodnog sakramenta.

U 9/1980., 151-156.160 F. Gruić donosi prikaz o radu IX. Katehetske Ljetne škole održane u Đakovu od 25-30 kolovoza 1980. na temu *Mjesto i uloga obitelji u našoj katehezi*. Istom temom bavila se Biskupska sinoda u Rimu 1980. godine. Sam uvodničar zapaža razložnost ovakvog studija obitelji: "u općem planu i pastoralu sve više (se) uviđa da su pastoralni naponi samo djelomično uspješni ako ne zahvate integralno obitelj" te sugerira da se uočeni zaključci škole (str.153) o zajedničkoj molitvi u obitelji, o misi za djecu i mlade, o brizi roditelja za informacije koje posreduje škola i vjeronauk, o sakramentalnoj pripravi i životu roditelja, o spasavanju nerođene djece i o ranama naše obitelji, što savjesnije uzmu u pastoralno planiranje kako bi se učinili potrebni pomaci. Na str. 154. nalazimo kratki prikaz predavanja što ga je prof. J. Mamić održao na temu *Duhovnost kršćanske obitelji* kao konkretno iskustvo življenja vjere. Autor je obiteljsku duhovnost utemeljio na izvorima objave, na uvaženom iskustvu i životu Crkve i to u kontekstu govora o duhovnosti laika. U razradbi teme pozornost je poklonio sakramentalnim elementima braka, kao milosnog temelja obitelji, te međuljudskim odnosima kao antropološkim okosnicama duhovnosti obitelji. Godište 1977. 1,7-8.12-14, dr. B. Teleki piše o *Molitvi kršćanske obitelji* (Molitva kao razgovor s Bogom, molitva djece u obitelji, odgoj za molitvu, itd).

Isto tako dobro je uočiti brojeve 1981. o obitelji, npr. *Obiteljska molitva u duhu pobožnosti Srcu Isusovu* (br.1/81., 17), *Obitelj izvor duhovnih zvanja* (br.2/81., 28), *Otac obitelji svake godine na duhovnim vježbama* (br.3/81., 55), *Obitelj i euharistija* (br.7-8/81., 129), *Invalidi i obitelj* (br.11/81., 202), *Krunica u obitelji* (br.10/81., 180), itd. U br. 1/1984., 3-4. *Vjesnik* nudi bogati prikaz rada simpozija o obitelji (Đakovo, 28.-30. studenog 1984.) pod naslovom *Obitelj u središtu pozornosti*.

2.3. Duhovnost žene:

U nekoliko uzastopnih godišta VDSB posvećuje doličnu pažnju obradi povijesnospasenjskog profila žene u Starom zavjetu. Riječ je o istraživanjima Herte Pfister što ih A. Jarm u lijepom hrvatskom jeziku podastire našoj pozornosti pod naslovom: *Žene u Starom zavjetu*. Način pristupa i sadržaj priloga ide izvrsno u prilog tematici duhovnosti žene. Iako se ne možemo jače posvetiti istraživanju ovoga pitanja u *Vjesniku*, makar bi to ovi prilozi zaslužili, ipak i sami naš površni prikaz naslova i tematike može biti dovaljan pokazatelj vrijednosti ovog sadržaja za duhovnost. U svoja dvadeset i dva broja, počev od br.1/1991. u kojemu ocrta Evu kao prasluku žene (njezina relacionalnost, majčinska kreativnost, partnerstvo, sjetilnost i ljubav, te odlična interpretacija ovog biblijskog simbola u kojemu je sažet odnos Izraela s Bogom u Davidovu dvoru), 1/1991., 17; 2,38; 3,58; 4,78; 5,98; 6,118; 7-8,138; 9-10, 162; 11-12, 186; 1-2/92., 22; 3-4,44; 5,66; 6-7,90; 8-9,114; 10-11,138; 12,162; 1-2/93., 21; 3/93., 44; 4/93., 68; 5/93., 92; 6/93., 116- pa sve do broja 7-8/93., str.148 koji završava s Marijom-ženom ispunjenja i povjerenja.

Obradeni biblijski profili žena iz Starog zavjeta, pod vidom duhovnog pristupa, svaki od njih sintetizira određeni sadržaj duhovnog života, te tako ga predstavlja kao zov ostvarene riječi Božje suvremenom čovjeku u njegovom pozivu na svetost. Nakon što je ocrtao prasluk žene uopće-Eve i dao svoju interpretaciju pada praroditelja, autor je nastavio obrađivati pojedine aspekte-cjeline tih ostvarenih likova: žena smijeha-Sara, zarobljenica prošlosti-Lotova žena, žena odlučnosti-Rebeka, žene suparnice-Lea i Rahela, žena koja izabire svoje pravo-Tamara, žena majka-Jokebed, žena veličine i pada-Mirjam, vjerna poganka-Rahaba, prozvana žena-Debora, žena srca-Ruta, mudra žena-Abigajila, žena kojoj je poniznost ludost-Mikala, žena pomilovana grešnica-Bat Šeba, žena koja bira čovječnost-Rispa, sukob dviju majki-dvije žene pred Salomonom, žena na tragu Božjih djela-kraljica od Sabe, žena oslobođena za nadu-udovica iz Sarefte, žena koja pokazuje put-Naamanova sluškinja, ponizna i odvažna žena-Judita, žena odvažna i vjerna-Estera, i na koncu: žena ispunjenja i povjerenja-Marija.

Ovakav pristup tematici žene, ne samo da pomaže sagledati pluralizam njezine duhovnosti i mogućnosti te duhovnosti, nego nam daje elemente za teološko i duhovno vrjednovanje žene u vidu njezinog moralno-etičkog izrastanja i osobito sagledavanja njezinog doprinosa povijesti spasenja: područje još ne istraženo, a za duhovnost vrlo važno. Ovi su, kao i drugi povijesni biblijski likovi u povijesti kršćanske duhovnosti, osobito u dijaloškom susretu čovjeka s Bogom, imali kod raznih svetaca značajnu ulogu (dovoljno je prisjetiti se govora o tome kod sv. Terezije Avilske). Analiza ovih doista vrijednih priloga trebala bi biti i dublja i sveobuhvatnija te bi sa stajališta naše teme zasluživala mnogo veću pozornost. Drago nam je ipak da nam nije promakla.

U ovom kontekstu govora o duhovnosti žene u *Vjesniku*, navodimo također vrlo prihvatljivo razmišljanje A. Weissgerbera objavljeno u 11/1975., 194-196.203 pod naslovom: *Najveća žena svijeta*. Prilog u kratkim crtama analizira teološko-duhovne elemente govora o Mariji ženi, o ženi i sotoni, o ženi u Kristu te o ženi u Crkvi. Nadodajemo ovome i prilog što ga je dr. Č. Čekada *Ženo, velika je tvoja vjera. Naš katolički feminizam*. objavio u br. 3/1965., 48-49., gdje kaže da Isus poštuje žene, ali ne potpisuje suvremeni feminizam.

2.4. Svećenička duhovnost

Jedna od tema koje su često i temeljito obrađivane u VĐSB-u. Naravno, ne samo pod vidom duhovnosti. Daleko više pod pastoralnim aspektom. S našeg stajališta držimo da je priređivač priloga, M. Srakić, u broju 11/86., 195-196., *Duhovnost ministerijalnog svećenstva* temeljan. U njemu je ponudeno analitičko razmišljanje o identitetu i sredstvima svećeničke svetosti. Priređivač daje naslutiti da je "teologalni" put (vjere, ufanja i ljubavi) najautentičniji put svetosti. Time je pridonio suvremenom razvoju ove tematike na području Duhovnog bogoslovlja. Poznato je, naime, da postoji jaka tendencija antropomorfizacije svetosti u smislu humanističkih pomaka na području izgradnje čovjekovih sposobnosti i njegovog udjela u razvoju svijeta. Teološki gledano ova tendencija ne može biti pobijena niti obezvrijeđena. Isto tako ona nikako ne iscrpljuje ni teološko utemeljenje svetosti (su-naravnost s Bogom po krsnoj milosti i teologalnom životu), a ni putove same svetosti (egzistencija natopljena vjerom, ufanjem i ljubavlju – dakle, onim stvarnostima koje nisu od nas!).

Ranija godišta VĐSB-e, daleko više nego novija, razvijaju temu "svećeničke svetosti". Pokazuje se to već u godištu 1950. kada svi brojevi donose prilog pod naslovom *Vita spiritualis* – Nutarnji i duhovni svećenički život. (Usp. br. 2/1950., 10-13; 4, 27-28; 5,42-43; 6, 50-51; 7-8, 58-64: svetost po pouzdanju i ljubavi-Mala Terezija; 9, 74-77. i 79-81: svetost po pouzdanju i ljubavi – Mala Terezija; 10,92-96; 11, 98-102; 12, 114-118).

Temu o duhovnosti svećenika VĐSB posvećuje deset priloga prof. T. Ivančića pod naslovom *Svećenička duhovnost* (br. 1-2/1993., 4; 3/93., 28; 4/93., 52; 5/93.,76; 6/93., 100 (živjeti od svećeništva); 7-8/93.,124 (svećenikova molitva); 9/93., 156 (biti pred Bogom); 10/93., 180 (osloboditi molitvu); 11/93., 204 (dobro moliti Očenaš); 12/93., 228 (dopustiti Bogu da te mijenja). Vrijedno je pročitati prilog prof. Ivančića: Kako praktički evangelizirati? (VĐSB 11/1996., 641-642), koji na str. 642. govori o "potrebi dubljeg duhovnog života" kao o znaku prave evangelizacije.

Ovom bogatom istraživanju o svetosti valja pridodati i razmišljanje o. M. Rusana u br. 3/87., str. 53-55, glede međuovisnosti svetosti mjesne Crkve i

njezinog evangelizatora-svećenika. Primarnu snagu svetosti autor polaže u molitvenu dimenziju svećeničkog života. O istom pitanju piše također u br.10/1993., str.180: *Osloboditi molitvu* – (prilog prof. T. Ivančića).

Članak u šest nastavaka A. Marchetti-a *Svećenička duhovnost* u br. 1/91., 2.; br. 2/91., 22; br. 3/91., 42; br.4/91., 62; br.5/91., 82; br.6/91., 102 sustavno obrađuje ovu važnu tematiku. U sljedećim brojevima istoga godišta I. Šešo priređuje, ili je sam autor članaka, na istu temu svećeničke duhovnosti (usp.br. 7-8/91., 122. i u br.9-10, 142, te u br. 11-12, 166).

U životnoj je vezi sa svetošću duhovna formacija članova Crkve, napose klerika. Već ranije smo vidjeli da se *Vjesnik* u više navrata bavi pitanjem izrastanja katoličkog laikata, osobito dozrijevanjem na razini askeze (ranija godišta) i na razini eklezijalnosti kroz obitelj (naročito poslijekoncilska godišta). U tom smislu u broju 4/87., str. 74-76 VĐSB-a., Marijan Žagar prikazuje analizu J. Sabola o anketi *Duhovno vodstvo* (provedena u našim bogoslovijama u proljeće 1984.). Anketa ima tri dijela: I. Dio: socijalno porijeklo bogoslova; II.Dio: skala vrednota i odnos bogoslova prema duhovniku; III. Dio: duhovni život. Analitičar zaključuje: “Iz ovoga proizlazi da naše obitelji bogoslovima pružaju sekularni sistem vrednota...”.

Nama se također čini da, promatrajući pomno ishod i analizu ankete, možemo ustanoviti da se dogodila gotovo inverzija vrijednosti ne samo u odnosu na klasičnu orijentaciju u duhovnoj izobrazbi klera, nego također u odnosu na suvremenu eklezijalnu postavku na tom području: ljubav prema Bogu i religioznost dolaze tek na peto mjesto (str.74), dok su “socijalne” kreposti na velikoj cijeni. Ipak, zbog složenosti problema i fluktuacije vrijednosti u našem vremenu, potrebno je kazati kako kreposti, za koje su bogoslovi pretežno optirali, spadaju na važnu kvalitetu svećeničkog poziva te stoga ne držimo da je riječ o “sekularnim” vrednotama. Istovremeno doista je upitno, glede odgovora o ulozi “Božje ljubavi” i “religioznosti”: je li riječ o potiskivanju vrednote ili o odbacivanju odjeće kroz koju se vrednota nudi?

2.5. Redovnička duhovnost

O redovništvu i njegovoj duhovnosti u VĐSB-e doista nalazimo malo. Smijem izraziti čuđenje, tim više što je određeni stil duhovnosti, svojstven redovništvu, bio vrlo pozitivno vrednovan od strane Crkve. Osim toga, gotovo do Drugog vatikanskog koncila, redovnička je svetost i duhovnost bila egzemplarna, da ne kažem isključiva, za Crkvu, jer su bili tretirani kao “status perfectionis acquisitae”. Istovremeno nam je drago da je VĐSB zacrtao, gotovo od samoga početka, jedan pretežito “pastoralni” koncept te je tako na ovim crkvenim prostorima postao, barem implicitno, glavni promicatelj jednog novijeg razumijevanja svetosti i mogućnosti postajanja svetim kroz teologalno življenje svoga vjerničkog i svećeničkog poslanja. Ipak korijen i duhovne

posljedice ovakvog stava VĐSB-a treba još proučiti. Ostavljamo to drugim vremenima i ljudima.

Prilozi *Vjesnika* o redovničkoj duhovnosti pretežno su informativne i prigodne naravi. Nema studijskih članaka niti temeljitijih analiza o redovništvu kao eklezijalnoj sastavnici, o njegovoj karizmatičnosti, a niti o njegovom poslanju. Povremeno će pokoji predstavnik poneke redovničke zajednice, kao npr. o. Augustin Pavlović, OP., u VĐSB-u 12/1966., 228-230., povodom 750. godišnjice reda sv. Dominika, pisati o *Dominikanskoj duhovnosti* obrazlažući važni odnos kontemplacije i pastoralnog djelovanja: potreba navještanja iz kontemplacije (usp. str 230), ili će se ponešto reći o redovništvu kroz likove redovničkih uzora-svetaca, kao npr. 1/1963., 16-17. gdje je govor o bl. Ozani Kotorskoj kao duhovnoj voditeljici *Naša najmanja biskupija vodi naše čitavo žensko redovništvo*. U ovom smislu imamo više priloga (Ignacije Lojolski, Ivan od Križa, Terezija Avilska, Mala Terezija, itd.).

U zadnje vrijeme, nakon IX. Biskupske sinode o posvećenom životu, VĐSB će donijeti pokoji prikaz u vezi s tom tematikom. Izdvajamo npr. *Ustanove posvećenog života*, (VĐSB 1/1995., 19-20) – osvrt Dražena Kušena na rad IX. Biskupske sinode (Rim, 2.-29. listopada 1994.). U središnjem dijelu prikaza (Sadašnji trenutak crkve i svijeta), autor ističe kako se “sinoda u svom razmišljanju željela vratiti na izvore milosti iz kojih posvećeni život, u svjetlu Božjeg plana, proizlazi u velikom bogatstvu svog povijesnog izraza i naslijeđa svojih svetih. Istovremeno se željelo raspoznati izazove i očekivanja suvremenog svijeta” (str. 20). Ili će npr., kao u br. 7-8/1961., 108-109., donijeti vrlo temeljit prilog glede stila i ekumenskog smisla života protestantskih redovnika u Taizéu (Protestantski redovnici i redovnice).

Ozbiljniji prilog o našoj temi nalazimo u br. 2/1976., 37-38; 3,54-56, gdje I. Kukula DI, piše o *Prilagođenoj obnovi redovništva* poslije II vat. sabora. Klasična i stručna analiza polazišta redovničke obnove prema načelima Drugog vat. koncila: povratak na izvore, vodstvo Duha Svetoga i vjernost Crkvi. Vrstan prilog koji zbog svoje temeljitosti i svježine zadržava svu svoju valjanost i danas. Ovom prilogu dodajemo i onaj objavljen u br. 10/1965., 181-183., u kojemu O. Bono Mazić prenosi teološku misao P. Congara o *Teološkom značenju redovnice za Crkvu* (usp. Y.M.Congar, *Theologie du rôle de la religieuse dans l'Eglise*, u *Supplement de la vie Spirituelle*, Nr.50-3. trimestre 1959.)

3. Teme suvremene duhovnosti

3.1. Duh Sveti i duhovna gibanja u nas

Iako se već 1948. godine (usp. 2/1948., 19-21., i 3/1948., 31-34), pod naslovom *Da ne ostane nezapažena* i *Sine calamistris* prikazuje enciklika *Divino*

afflante Spiritu (od 30. rujna 1943. god.), ipak smatramo da su se za našu temu, u okviru rubrike Riječ-homiletska građa B, pojavila dva temeljna članka prof. A. Jarma: jedan govori o simbolima po kojima se izriče Duh Sveti kroz Pisma (*Teme o Duhu Svetom*, br. 5/94., 115), a drugi (*Teme o Duhu Svetom*, br. 6/94., 155), govori o značenju Isusovog obećanja Duha u našem svakodnevnom duhovnom životu. Dobro se pokazuje hod *Vjesnika* u praćenju takvog zbivanja u crkvi.

U broju 6/91., 106-107, V. Dugalić (prema knjizi dr. Stjepana Balobana, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di B. Häring*), dodiruje vrlo značajnu i već gore spomenutu temu duhovnog bogoslovlja: Duh Sveti u životu kršćanina. Ona se nametnula gotovo od samih početaka teorijskog razmišljanja o duhovnosti (sv. Toma na temu darova Duha Svetoga, ili problem razlučivanja duhova kod Ignacija Lojolskoga), ali izrazitije postaje velikom temom duhovnosti od 1974. godine kada ulazi kao zasebna tema u priručnik duhovnog bogoslovlja *Caminos del Espiritu* (F.Ruiz Salvador).

Iako naš autor (Baloban), smješta svoj govor o Duhu Svetom u kontekst moralne teologije, ipak je motrište posve duhovno ukoliko se promatra "uloga Duha Svetoga u kršćanskom životu" (dakle u iskustvu!) kao onoga koji "pokreće osobu u njezinu nastajanju kao istinitog subjekta vlastitoga kršćanskog života i svetosti"(str.107). Još izrazitiji duhovni smisao ove teme nalazimo na str.106. gdje se govori o danas nezaobilaznoj sposobnosti pastoralnog radnika da dade "točan odgovor na pitanje: gdje i kako uočiti prisutnost Duha Svetoga u našem životu": riječ je dakle o potrebi razlučivanja duhova u iskustvu vjernika. Sam profesor Baloban razrađuje, a gosp. Dugalić u sažetku prikaza napominje, kako je Häringov zaključak da se "kršćanski život i kršćanska moralnost ne može shvatiti niti samo kristocentrično, niti samo pneumatološki. Pravi kršćanski život je kristo-pneumatološki" (str. 107). Ovakva nam se, dakle, postavka čini posve ispravna, jer kršćanski život u svojoj biti i nije drugo nego vjerničko kristoliko izrastanje koje se događa djelom Duha Svetoga.

Pedagoško sredstvo za izrastanje ove duhovne svijesti u suvremenom kršćaninu, VDSB nudi u razrađenoj katehezi što ju je priredila s. Meri Gotovac, *Darovi Duha za naše vrijeme* br. 5/92., 61-63. Makar se ne može govoriti o nekom stručnom izučavanju ovoga problema (nedostaje, među ostalim, analiza našega vremena – osnovna pretpostavka dobrog polazišta za pastoralnu refleksiju!), ipak ovaj prilog dobro pokazuje putove koje kršćanin danas treba slijediti, kako bi izrastao u vjeri odraslog kršćanina oploden darovima Duha Svetoga. Vrijednost priloga je i u tome što iskazuje vjeru u stvaralačku moć nadahnuća što ih Duh Sveti udjeljuje u svrhu gradnje zajedništva u Crkvi. Dobro je, dakle izražena karizmatičnost darova Duha : drugi ljudi i njihov rast u svetosti.

Djelovanju i aktualnosti Duha Svetoga VĐSB poklanja relativno dosta prostora, ali ne uvijek teološki i duhovno dovoljno sustavno. Raspon tematike je veoma širok: od Duha Svetoga kao dinamičke Božje prisutnosti u Crkvi (nadahnuća, pokreti, inicijative, itd.), do organizacije onoga što se naziva "duhovskim pastoralom". Upravo u broju 4/89., str. 66-67. prof. T. Ivančić, u članku *Duhovski pastoral*, povezuje "djelotvornost pastoralnog rada Crkve" sa "duhovskim događajem" te upozorava na afirmaciju enciklike Evangelii nuntiandi o važnosti "tihe prisutnosti Duha", koja se sada manifestira kroz "molitvene pokrete raznih provenijencija" (str. 66). Opravdano je pitanje prof. Ivančića o misteriju teškog prodora Duha u pastoralne strukture Crkve. Dodajmo ovome da je još teže razumjeti težinu puta što ga Duh mora učiniti kako bi postao djelatni čimbenik vjerničkog kršćanskog razmišljanja. Stoga to nije pitanje samo pastora, nego sveukupnog duhovnog života pojedinca i Crkve. Ili, drugim riječima: to je pitanje djelatne vjere u Duha Svetoga.

U 5/1985., 66-68, VĐSB daje prostora prof. T. Ivančiću, poznatom promicatelju novijih duhovnih kretanja u našoj Crkvi. Prof. Ivančić kroz temu *Blagdan Duhova u godini mladih*, polazeći od problematičnosti ovoga vremena u kojemu: "Zapad izvozi oružje, a Istok ezoterijske prakse. Nove sekte, fundamentalizmi, nove religije, mistike, bujica okultnih praksa, pojava raznih iscjelitelja, čarobnjaka i parapsihologa zovu sa reklama iz novina i plakata" (str.66), pokušava odgovoriti na pitanja kriznih točaka mladih u Crkvi tako da mladi otkriju kako "Crkva ima mudrost i snagu Duha Svetoga da rješava i nerješive probleme", jer "Duh Sveti je mladost Crkve" (str. 67). Uočavajući "inkubacijsku" ulogu Duha Svetoga u stanici čovjekovih promjena na dobro, ali i mnogovrsnost darova u jedinstvu tijela, autor dobro uvodi čitatelja u legitimnost povijesno vidljivih darova Duha kroz razne pokrete u Crkvi. On ujedno poziva na uočavanje darova Duha Svetoga datih Crkvi za vrijeme Crkve po određenim ljudima iz Crkve.

U tom kontekstu govora o suvremenim duhovnim kretanjima VĐSB 2/1984., 36-37; te br.3, 61-62., predstavlja svakako jedan od vrlo važnih eklezijalnih pokreta u krilu Katoličke crkve u našem stoljeću: *Opus Dei-povijest i duhovnost*. Time VĐSB želi objektivno uputiti čitatelje u suvremeno bogatstvo Crkve koje, makar bilo i vrlo živo i aktualno u Crkvi, ipak ostaje još uvijek za spoznati. Čini nam se da je bilo mjesta u VĐSB-u i za druge pokrete što ih je Duh inicirao u Crkvi našega vremena, ali nismo dobili dojam da im se poklonila jaka pozornost. U tom smislu, razgovor o *Duhovskoj obnovi u Katoličkoj crkvi* što ga je prof. L. Marijanović u br. 4/89., str. 67-68.73-74. učinio sa jednim od nositelja Duhovske obnove (karizmatske obnove) u nas, don B. Medvidom, dobro došao. Vijest pak u br. 4/1984., 81. što ju VĐSB bilježi o *Dvodnevnom savjetovanju proširene Komisije za Međugorje* govori da je osjetljiv, možda više pastoralno nego duhovno, i na najsuvremeniju i vrlo složenu problematiku duhovnosti iz tog područja kao i međugorskih ukazanja.

Iz jednog drugog konteksta, u br. 6/1985. na stranici 85-86.91, (B. Škunca-P. Aračić, *Razgovoru o liturgiji*), osvrćući se na liturgijsko pjevanje u nas, B. Škunca dotiče na str. 86. problem pojavka suvremenih duhovnih gibanja za koje kaže da "korjenski nisu izrasla iz duše našeg vjernog čovjeka, nego su, više manje, "uvozna" (što ne znači da su po sebi loša!), i kao takva nisu znala valorizirati naš domaći duhovni izraz. Tim putem su, napr. i u naša liturgijska slavlja ušle mahom strane popijevke, da ne kažem šansone, a domaća je pjevna baština gotovo bačena iz naših crkvenih prostora, izuzev nekih sredina koje su "izdržale..."

Time je, ako je suditi po autoritetu imena, meritorno izrečen sud o genezi gotovo svih novijih duhovnih kretanja u poslijekoncilskoj Crkvi ovdje, neovisno o njihovim odnosima sa liturgijom i svim onim što su učinili na tom području.

Možda *Duhovnu medicinu i hagioterapiju* ne bismo trebali pribrojiti području suvremenih duhovnih gibanja, jer ona to nije. Ona je "metoda liječenja duhovnih bolesti na području duhovne medicine" (T. Ivančić, u VĐSB-i 3/96., 154-157). Prema tome bolje bi spadala u "jednu novu pastoralnu i duhovnu inicijativu u našoj Crkvi", iako kao "inicijativa" uzima sve više obrise određenog pastoralnog pokreta, osobito kroz zajednicu "Mir" i "Centar za duhovnu pomoć". Kako sam autor kaže, držimo i mi da se radi o jednom duhovnom kretanju koje možemo smatrati izvornim, ne s obzirom na sadržaj, koliko na uobličenje inicijative kao pastoralne djelatnosti. Slažemo se posve s autorom da je "hagioterapija", po sebi, nešto što se nikako ne kosi niti sa tradicionalnim naukom Crkve niti sa temeljnom strukturom čovjeka i putova zla i dobra. O plodovima, kao kriteriju vrednovanja, rano je govoriti. Premise nastanka su pozitivne.

Kažimo još jednom da bismo možda mogli očekivati jedan sustavniji pristup određenim pojavama suvremenih duhovnih kretanja, nego li je to učinjeno u VĐSB-u. Točno je da se ovo može dovesti u pitanje time da VĐSB nije časopis za duhovnost. Ali je također istina da je *Vjesnik* jedan od najsustavnijih časopisa koji se bavio i bavi sustavnim pastoralom te stoga i raznim duhovnim gibanjima u nas.

3.2. *Nevjera u sotonu i satanizmi*

Papinijeva knjiga *Povijest Kristova*, (Senj, 1936. godine), pružila je priliku da u VĐSB-u br.11/1972., 204-206; 12, 224-226, P.P. pod naslovom *Strašna ličnost* u dva nastavka piše o suvremenom problemu prihvaćanja vjere u postojanje sotone i njegove uloge u destrukciji svijeta i vrednota (br.11) te o suvremenim satanizmima danas (br.12).

Ma koliko sotonizam u gore citiranim brojevima bio obrađivan na način uglavnom nadiden u suvremenoj teologiji, - jer B.Wenisch će u članku *Učiteljstvo i teologija o zlim dusima*, VĐSB 12/93., 229., kazati slijedeće:

”Fundamentalističke grupe iz evangeličkog prostora kao i katolički tradicionalisti pokušavaju Sv. Pismo u tom pitanju po mogućnosti doslovce interpretirati, pri čemu evangelički fundamentalisti idu još dalje nego katolički tradicionalisti.” Katolička tradicija se naime u tijeku stoljeća držala nešto suzdržanije u interpretaciji Biblije u vezi s tim pitanjem, tako što je za dijagnosticiranje opsjednutosti primjenjivala razmjerno restriktivne kriterije. Od 1614. godine važeći *Rituale Romanum*, kako je rečeno, traži odlučne paranormalne sposobnosti. Današnja oficijelna nauka crkvenog učiteljstva, čak što više, kao što smo već vidjeli, ide još dalje u suzdržljivosti. Za tu suzdržljivost postoje i drugi razlozi. Prenesena satanološka i demonološka tumačenja određenih fenomena ne mogu se više danas zadržati, nužna je načelna nova interpretacija - ipak smijemo kazati da je njegov pojavak u VĐSB-u značajan s nekoliko razloga: kao posljedica scientističkog pogleda na svijet opala je u čovjeku sposobnost da se okrene prema misterioznom te da ga prizna kao relevantnu stvarnost svoje spoznaje ili svoga života; nakon Drugog vatikanskog koncila, kada je koncilaska postavka o dobru u drugim religijama i kulturama duha postajala sve više baštinom kršćanske misli, gotovo paralelno se događao proces potiskivanja negativnoga ne samo u odnosu na nekršćanske religije i duhovne procese u njih, nego je stvarana relativizacija zla kao relevantnog čimbenika čovjekove negativne aspiracije; sa sve većim prodorom mentaliteta koji je posljedica psihoanalitičkog ozračja, u kojemu su čovjekovi mehanizmi gotovo nesvjesno predeterminirajući, stvarala se sve veća mogućnost čovjekove izlike da čovjek sebe učini odgovornim za zlo koje se zbiva, a još manje da to isto prida djelovanju neke sile koja bi bila izvan njega, ili se pak njime poslužila, i zvala se sotona.

U tretiranju “satanizma” autor se poziva na Rim 3,9 u kojemu postoji tijesna veza između odbijanja spoznaje Kristove i izbora sotone. U tom smislu će kazati da je satanizam ustvari sveukupna “povijest zabluda cijelog čovječanstva, to jest, povijest zabluda i zločina, idolopoklonstva i krivih vjera, mržnje i ratova, povijest kraljevstva grijeha i smrti, povijest predvorja pakla” (br. 12/1972., 224). Ovome dodaje još dva oblika suvremenog satanizma: kultnost sotone i niječnost Boga. Dok je prvi oblik svojstven određenim urbanim sredinama i kulturi subreligioznoga, dotle je drugi oblik općeniti i nalazi se svugdje gdje vlada vjerski indiferentizam ili samo nijekanje Boga. Tim više se smatra opasnijim.

Ovom problemu, kao što smo malo prije spomenuli, makar u izmjenjenom tonu i s pojačanim smislom za teološko-egzegetsku analizu, *Vjesnik* posvećuje u br.9/1993., 157-160 i br. 12/1993., 229-231, iz pera B. Wenisch-a (prema njegovom djelu: *Satanizam, crne mise – vjera u demone – kult vještica*, UPT Đakovo 1993., 91-104), dva prikaza: *Svjedočanstvo Biblije o zlim dusima* (str.157-160) te *Učiteljstvo i teologija o zlim dusima* (str. 229-231), a br. 1/1994., 5-7, donosi treći prilog od istog autora pod istim naslovom.

Nalazimo opravdanim istaknuti dva stava do kojih autor dolazi tijekom prouke ovoga problema. Prvi se odnosi na stav Crkve u odnosu na postojanje demona: "Crkveno učiteljstvo zastupa stanovište da personalni zli dusi postoje kao slobodna od Boga stvorena bića, koja su se vlastitom krivicom odvojila od Boga", a drugo se odnosi na njihovo djelovanje: "...osnovni stav crkvenog učiteljstva sastoji se u tome da ih treba smatrati kao zavodnike ljudi, koji navode ljude na zlo...On je najrafiniraniji smutljivac koji ometa moralnu ravnotežu čovjeka. On je najveći izdajnik i najlukaviji čarobnjak, koji se zna nama dodvoriti u svijesti, fantaziji i požudama, navodi nas na utopijsko mišljenje i na neuredne socijalne kontakte u području trgovine, zavodi u zablude koje su isto toliko štetne, što prividno odgovara našim psihičkim i fizičkim strukturama ili našim dubokim, nagonskim stremljenjima" (12/93., 230).

Pojašnjavajući taj oblik djelovanja, autor kaže: "zli dusi djeluju na čovjeka destruktivno i zavodnički, svakako ne neposrednom i personalnom ntervencjom, nego tako što čovjek mora živjeti u svijetu koji su oni inficirali. Na taj je način čovjek, kao prvo, izložen imenovanim zlima i nevoljama, a kao drugo, stanje svijeta ga navodii na zlo,...a prije svega i na praznovjerje ili na nevjeru. Svijet je takav da niti je lako djelovati etički, niti pronaći put ka pravome Bogu i u njega vjerovati" (1/94., 7).

Nalazimo da je VÐSB dovoljno osjetljiv na pozitivna kretanja u suvremenoj duhovnosti, a ovim priložima o satanizmu potvrđuje i svoju osjetljivost na devijantne pravce, osobito glede naše situacije kojoj tek predstoje prave vratolomije na tom području. Uvid u tu situaciju daje nam vrlo temeljit i lako razumljiv članak prof. Josipa Grbca (1/1996., 591-598.), što ga je napisao o *Okultizmu-Spiritizmu-Sotonizmu*. Na temelju objektivnih podataka prof. Grbac zaključuje da se "od 1988.g. okultizam u svim svojim pojavama, kao što su sotonizam, crna magija, spiritizam, New Age, širi velikom brzinom, te je posljednjih godina postao neka vrst masovne psihoze" (str.591). Da to nije pitanje samo neke ishitrene seanse, govori činjenica da je riječ o "ljudima koji u tu praksu investiraju velik dio svoje duše" (str.598); stoga i pristup Crkve ima biti takav da na integralan način ponudi posve odraslu vjeru u objavu i takve prostore života u kojima će današnji čovjek znati prepoznati konstruktivan sadržaj za ispunjenje praznina svoga duha.

3.3. Duhovni izričaj

U uredničkom slovu br. 9/1985. prof. N. Dogan na str. 126. otpočima tretirati jedno od temeljnih pitanja suvremene evangelizacije, a sa stajalište struke duhovnosti, zbog interreligijskih relacija duhovnih sadžaja pa i samog procesa razvoja duhovne znanosti, jedno od najtežih pitanja ove znanosti danas: problem *Kulture i inkulturacije Radosne vijesti*. Prof. Dogan s pravom kaže da "kršćanstvo nije sveopće apstraktno mišljenje (makar se toga ne treba odreći, jer to je kulturološka i duhovna medijacija kršćanstva, npr. filozofija ili

teologija kao znanost!), koje onda mora naći svoje ostvarenje u svakoj kulturi. Ono je način života a ne pogled na svijet ili teorija nekog sistema” (9/85., 128). Sa stajališta duhovnog bogoslovlja ovdje se lomi stalno poznati problem “duhovnog izričaja” koji nije samo “terminološko”-tehničko pitanje, nego je on prije svega mogućnost da Objava postane život suvremenom čovjeku. Čim počmemo razmišljati o sadržaju koji postaje život ili o medijaciji takvog nastajanja, onda je to pitanje duhovnosti. Tu se nalazi ona temeljna razlika između pastoralne i duhovne teologije. Makar koliko bila istinita tvrdnja prof. R. Valenčića u istom br. 9/85. na str. 129. gdje kaže da “teologija..niti priznaje niti prihvaća niti nasilno odvaja teoriju od prakse”, ipak držimo da je jedna umijeće navještanja, a druga je umijeće oblikovanja duhovnog čovjeka snagom navještenog sadržaja.

Na problem “duhovnog izričaja” *Vjesnik* se vraća i u br. 1/95. i to u dva naslova: *Evangelizacija kulture* (M. Srakić, 2-3), te pod vidom općeteološkog istraživanja o biblijskom izričaju (L. Marijanović, *Narodni običaji i religiozni izričaji u Bibliji*, str. 4-6, prilog koji valja tretirati i sa stajališta pučke pobožnosti i njezinog teološkog govora, osobito kroz geste).

O istom pitanju, ali u kontekstu govora o *Osvremenjenju jezika-izazovu vjere* piše Ivica Šola (VĐSB 3/95., 123-125). Jezik sadrži i posreduje dubinu ljudske zbilje, pa je stoga iznimno važno da taj “okvir” bude prikladan za onaj sadržaj i ono posredništvo koje je svojstveno teološkoj znanosti, osobito na području hrvatske teološke terminologije. Autor “ne odbacuje osvremenjenje jezika vjere kao potrebu, ali ne izvan cjeline (duhovnog konteksta, tj sa dispozicijom i plodnošću vjere, str.124)...Vjera je jedinstvo egzistencijalnog čina (temeljnog opredjeljenja) i jezične formulacije, pri čemu jedno drugo tumači, podupire i uvjetuje” (str.125).

3.4. Duhovnost mira

Nove teme nisu iznimka za VĐSB-e. Tako će se u br. 1/1986., 3-6. okolnošću liturgijskog slavlja “Dana mira”, pojaviti članak L. Marijanovića *Biblijski shvaćen mir*. Tema bitna za svaku duhovnost ukoliko je ona “življena sinteza određenog sadržaja”. Pošto je “mir” ne samo djelo Objave, nego je on sam i sadržaj Objave, ova se stvarnost odlično uklapa u tematiku suvremene duhovnosti. U istom broju na str. 13-16. prof. M. Srakić u članku *Nova svijest o miru*, pristupa temi pod povijesno teološkim vidom ne uzmičući potražiti mogućnosti gradnje mira kao imperativa suvremenog kršćanstva. Nalazimo tako jedan presudan oblik pronosa pashalne poruke uskrskog Krista u suvremenom svijetu. Gradnja mira biva vrstan oblik ostvarivanja duhovnosti Crkve (usp. str. 15-16).

Čitav broj 7-8/1986., posvećen je ovoj tematici suvremene duhovnosti. Urednik je to ostvario kroz četiri različita priloga, čiji su autori biskupi, pod

naslovom Svećenik-navjesticitelj mira. Ne treba smetati činjenica što je urednik povezoao problematiku mira sa pastoralnom i evangelizatorskom misijom svećenika. Čini se da time želi kazati kako je mir spasenjska poruka Božja svijetu i da spada na bitno poslanje evangeoskog navještaja suvremene Crkve. Slijedom tih priloga, na str. 123-125, imamo članak ljubljanskog nadbiskupa i metropolite dr. A. Šušlara (prilog 1) u kojem proučava teološko utemeljenje mira i bitnost povezanosti mira sa svećenikovim poslanjem. Nadbiskup i metropolita splitsko-makarski dr. Frane Franić (prilog 2) pod istim naslovom Svećenik-navjesticitelj mira posvećuje tri stranice (126-128) problemu ugroženosti mira i miru kao vrednote u kojoj su "sadržane sve ljudske i Božanske vrednote u čovjeku i u društvu" (str.127); biskup đakovački i srijemski, sada u miru, msgr. Ćiril Kos (prilog 3) na str. 128. 137. dotiče tri bitna mjesta mira: mir u obitelji, mir u ljudskoj zajednici i mir u osobi svećenika navjesticitelja. Koparski biskup koadjutor msgr. Metod Pirih (prilog 4) promatra mir kao odnošajnu stvarnost koja je značajna za uosobljenje duhovnosti: mir sa sobom, mir s Bogom, mir s bližnjim (str.138-139). Ovim člancima valja dodati priloge Ž. Puljića (str.40-142) u kojima autor govori o miru u kontekstu suvremenog razumijevanja te vrijednosti u filozofskoj i osobito u sociološkoj kategoriji pravde, jednakosti, ljubavi, itd., te prilog-govor s prof dr. V. Jerotićem o korjenima agresivnosti i delikvencije.

U tu novost tematike ubrajamo članak M. Srakića (6/95., 278) *Ekumenizam uz promicanje kulture mira* u kojemu autor pokazuje da je "mir" osnovno pitanje ne samo jedne antropološke dimenzije koja je važna utoliko što izriče nutarnju slogu osobe ili zajednice, nego je on jednostavno pretpostavka i zahtjev Kristovog nauka o smislu Evanđelja ukoliko ono otvara mogućnost ljudima da budu i grade zajedno. O Kulturi sloge ili kulturi mira i praštanja Srakić se vraća u *Vjesniku* 12/1995., 574, zaključujući da je prosljed puta ljubavi praštanje. A ovo je bitna pretpostavka cjelovitog mira.

3.5. Duhovnost rada

Duhovnosti rada (makar ovakav naslov ne nalazimo ovdje) *Vjesnik* posvećuje nekoliko naslova u XLV. godištu iz 1992., br.1-2, 3-8; 3-4, 27-30 (M. Srakić: *Rerum novarum-početak XX. stoljeća*). Da nije riječ o pitanju koje dotiče samo socijalni vid crkvenog nauka, pokazuje nam jedan navod iz enciklike kojeg autor donosi na str. 7: "...radničko se pitanje ne može riješiti bez vjere i Crkve (RN 13), Crkva naime ima nauku iz koje se mogu crpsti načela potrebna za život a i pozitivno iskustvo sa svojim ustanovama (RN 22-24)." Ne čini nam se, za razliku od autora članka (na str. 8) da se ovaj tekst RN oprečno postavlja na izjavu pape Ivana Pavla II.: "Crkva pokušava voditi ljude da, i uz pomoć razumskog razmišljanja i humanističkih znanosti, odgovore svome pozivu odgovornih graditelja zemeljskog društva" (*Sollicitudo rei socialis*, 1). Srakić s pravom ističe dosege ove enciklike na području duhovnosti, ne samo

rada kao ljudske aktivnosti, nego iznad svega duhovnosti same osobe-radnika. Ukoliko je smještena “u središte cjelokupnog socijalnog života” ona je proglašena “nositeljem (subjektom) svih životnih zbivanja” (str.7).

Drugi važan prilog je od istog autora (M.Srakić) u br. 5/92., 46., gdje uočava rad kao jedan od “osnovnih preduvjeta i sadržaja obnove i izgradnje”. Ovakav pristup radu autor temelji na, s jedne strane duhovno i radno devastiranoj Hrvatskoj zemlji, a s druge strane na recentnom nauku Crkve glede teološke važnosti ljudskoga rada prema GS 67, Populorum progressio Pavla VI., br.27. te osobito enciklike Ivana Pavla II. Laborem exercens br. 1-3. Kao specifičnu duhovnost rada autor ističe dva naglasaka što ih nalazimo u već navedenom nauku Crkve: *Rad-produženje Stvoriteljeva djela i Rad-služenje u korist braće*. U tom smislu dobro se uočava gotovo “spasenjska” dimenzija rada ukoliko kao “služenje pruženo braći, postaje “otkupiteljska ljubav” prema braći” te njegova asketska dimenzija po tome što je to aktivnost koja nas oslobađa “od svakog oblika sebičnosti”.

Članak *Rad i kršćanstvo* što ga je prema knjizi A. M. Baggio, Lavoro e cristianesimo, profilo storico e problemi priredio V. Dugalić (br.3-4/92., 31-32), uočava dragocjenu utemeljenost socijalnog nauka Crkve: eklezijalno (dakle milosno) zajedništvo, a ne ideologija koja bi proizlazila iz određene društvene svijesti kao plod razvitka strukturalnog klasnog odnosa kao povijesnog procesa. Godište 1982., br. 1, 8.11-12, A. Weissgerber obrađuje temeljnu evanđeosku poruku rada: *Evanđelje rada*. To je ono što on naziva “duhovnost rada” na temelju prouke Papine enciklike Laborem exercens. Autor ističe slijedeće elemente duhovnosti rada: Božje stvaralaštvo, sudioništvo u Božjem stvaralaštvu, odgovornost u napretku, moralnost rada, itd.

Kao napomenu kažimo kako temi rada valja pridodati i *Urednikovo slovo* u br.5/86., str. 81. o Ekologiji i Duhu Svetom. Relativna nova tema na području teološke misli, a u uskoj vezi je s radom kao stvaralačkom čovjekovom mogućnošću izmjene svijeta do mjera njegove neprepoznatljivosti kao mjesta dostojna ljudskog boravka.

3.6. Duhovne antinomije

Veliku i suvremenu temu duhovnog bogoslovlja, a osobito suvremene duhovnosti, *Duhovne antinomije* nalazimo temeljito obrađenu od strane vrsnog stručnjaka duhovnosti T. Goffi-a, (*Antinomie spirituali*, u Nuovo Dizionario di Spiritualità), a skraćeno prikazanu, i to je odista već mnogo, od M. Srakića u br. 12/89., 219-222. Ovaj članak-prikaz još više potkrepljuje naše mišljenje da VĐSB-e doista kvalitetno prati ne samo duhovnost općenito, nego zalazi i u najsloženija područja duhovnosti kao što je ovo spomenuto.

Problem, naime, duhovnih antinomija temeljno je pitanje čovjekovog realizma kao bića, društva kao ljudske skupnosti i vjere kao procesa

pobožanstvenjenja. Njihova prisutnost u duhovnom životu višestruko dolazi do izražaja, osobito kada je riječ o življenju pune eklezijalnosti (npr. Crkva je istovremeno ljudska i božanska, grešna i sveta, struktura i karizma...), ili kada je riječ o odnosu nutrine prema milosti (dar i zalaganje, umiranje i život, vjera i kriza pa i nevjera, uskrснуće i zakopanost u prolazno, itd). Duhovno ostvarenje čovjeka i Crkve neće biti nadilaženje antinomija putem njihovog ignoriranja, ili možda bijeg od njih, nego njihovo mudro integriranje u život vjere. Tako da je bavljenje ovim pitanjima prava pedagogija duhovnog života, danas osobito potrebna.

Zaključak

Istražili smo samo djelić zamašnog dijela teološke misli i prakse koju VĐSB temeljito, ponekad i sustavno, i obilno obrađuje: područje duhovnosti u prilogima *Vjesnika* od 1948.-1996. godine. Naglasak smo stavili, kao što ste mogli i primjetiti, na tematiku i težišta, jer bi trebala sveobuhvatnija i mnogo složenija analiza ako bismo htjeli doći do jače istraženosti "izvora" citiranih, i napose izostavljenih, priloga. Isto tako glede samog pojma "duhovnosti" postoji nepremostiva prepreka obilja, različitosti, težine priloga VĐSB-a.

Izabrali smo relativno najlakši pristup temi. Ne možemo reći da smo ju sretno apsolvirali. Ali možemo kazati da začuđuje ozbiljnost pristupa, pluralizam gledišta, bogatstvo sadržaja i jendostavnost izričaja. Na temelju našega prikaza mogao bi se načiniti ne samo priručnik klasične teologije duhovnosti, kakav je bio u upotrebi do prije Koncila, nego ima jakih postavki, temeljnih sadržaja, suvremenih metodičkih pristupa da se ne bi ustručavao ni najnovijih pokušaja ovakve vrste literature.

Činjenica je da VĐSB nema "rubrični" kontinuitet priloga, barem ne na području duhovnosti, ali to ne umanjuje drugu činjenicu da nijedan njegov broj nije bez priloga koji može biti svrstan u područje duhovnosti i to ne praštajući nimalo benevolentnosti izbora.

Činjenica je također da VĐSB ima pretežito "pastoralno" obilježje, jer je i namijenjen "pastoralnoj orijentaciji svećenika". Ali u njegovim godištimama može se prepoznati profesor teologije, tražitelj novoga na području duha, kao i pastoralni djelatnik župničkog pastorala. Kolikogod bilo istinito da je njegovo usmjerenje "pastoralna orijentacija svećenika", objektivno gledano, nama se ipak čini da "laik" u VĐSB-u postaje sve više subjekt crkvenog života i evangelizacije. Dogada se tako vidan pomak sa svećenika kao isključivog pastoralnog djelatnika na laika kao odgovornog i odraslog suradnika u poslanju Crkve. Ova tendencija čini nam se očita te upravo stoga vidimo opravdanost sve veće broja priloga koji govore o potrebi integralnog izrastanja cjeline Naroda Božjega i načina ostvarivanja otajstva Isusa Krista, kao okosnice duhovnog života, u pojedincu i u zajednici.

LA SPIRITUALITA' IN "VJESNIK ĐAKOVAČKE I SRIJEMSKE BISKUPIJE"

Riassunto

L'Autore ha sistematicamente esaminato le annate del VDSB (Messaggero ufficiale della diocesi di Djakovo e Srijem) dal 1948-1966, cioè 48 anni e 576 numeri, riguardo la tematica della spiritualità. Questa investigazione tendeva a far vedere gli accenti e le tendenze nel trattare il problema della spiritualità. Autore ha trovato una ricchezza enorme a proposito sia delle tematiche, sia degli approcci teologico-pastorali. Colpisce la serietà nel trattamento della tematica, pluralismo degli aspetti studiati, ricchezza dei contenuti e semplicità delle espressioni. L'approccio prevalente è pastorale, la cosa di per se chiara poiché il Messaggero ha un suo indirizzo radicalmente pastorale.

Autori hanno trattato non solo la tematica classica della Teologia spirituale, come le etape dello sviluppo spirituale o le vie della perfezione cristiana ed un'ascesi adeguata, ma loro hanno anche affrontato i temi molto specifici della spiritualità contemporanea, come per esempio l'esperienza cristiana, carismi, vocazioni alla santità, hagioterapia, ecc.

Ci risulta che il Messaggero è senza pari nel trattare in modo sistematico e continuo della spiritualità nella letteratura teologico-spirituale in Croazia